

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

Історія України. Всесвітня історія

5–9 класи
(є чинною у 2014/2015 навчальному році)

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

5-й клас (35 годин)

Вивчення історії в загальноосвітніх навчальних закладах розпочинається з пропедевтичного курсу «Вступ до історії України». Міністерство освіти і науки скасувало лист «Про використання навчальної літератури» (№ 1/9-607 від 05 вересня 2013 року). Ліквідація вищезгаданого припису дозволяє підійти до організації навчання у 5-му класі на альтернативних засадах. Оскільки пропедевтичний курс історії є самостійним курсом і не пов'язаний структурно з курсами історії, що вивчають з 6-го класу, навчання в 5-му класі може здійснюватися за варіантами програм, що наведені нижче.

Відповідно до обраної програми вчителі можуть користуватись підручниками, що вийшли друком у 2010 році: «Вступ до історії України», автори Власов В., Данилевська О.; «Вступ до історії України», автор Мисан В. Та підручниками, що вийшли друком у 2013 році: «Історія України (Вступ до історії)», автора Власова В., видавництво «Генеза» та авторів Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю., видавництво «Освіта».

Курс *Вступ до історії* у 5 класі є пропедевтичним, що й визначає його місце в системі шкільних історичних курсів та з-поміж інших навчальних дисциплін, а також початковість, елементарність його змістової частини й тих вимог, що їх висувають до знань та умінь учнів.

Головною метою курсу є підготовка учнів до успішного опанування систематичних курсів історії України та всесвітньої історії, прищеплення інтересу до історії, отримання знань у наступних класах через формування в них початкових уявлень про історію як науку та про історію України як складову світової історії, елементарних вмінь з історії; поглиблення загальних дидактичних вмінь, необхідних для успішного засвоєння історичної інформації в подальшому; прагнення викликати захоплення минулим України.

Зміст курсу ґрунтується на таких засадах:

- забезпечення формування елементарних уявлень про історію як науку, відмінну від інших своїм предметом, категоріальним апаратом та методологією;
- забезпечення розвитку загальнодидактичних та спеціальних умінь, потрібних для вивчення історії;
- ознайомлення з найяскравішими сторінками вітчизняної історії та її найвизначнішими діячами;
- збереження хронологічної послідовності викладу як передумови засвоєння на емпіричному рівні логіки історичного процесу;
- послідовне втілення загальнолюдських цінностей;
- врахування вікових особливостей.

Програма курсу передбачає уроки тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів. Якщо для систематичних курсів з історії в основу результативної частини покладено знання учнів та сформовані вміння, то історична пропедевтика націлена передусім на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння. Історичні знання п'ятикласників можна схарактеризувати як фрагментарні, початкові. Відповідно, їхні навчальні досягнення мають елементарний рівень і більш практичну спрямованість, пов'язані в основному з умінями читати й розуміти адаптований історичний текст, працювати з історичними ілюстраціями, адаптованою історичною картою та стрічкою часу.

1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу та підручника. Історія як навчальний предмет і наука. Історія України - складова всесвітньої історії.	Учень/учениця: <i>користується підручником (орієнтується в його структурі, користується методичним апаратом тощо). застосовує поняття “історія”.</i>
3	Тема 1. ЗНАЙОМСТВО З ІСТОРІЄЮ Відлік часу в історії. Ознайомлення з історичною картою. Історичні джерела. Археологія про життя найдавніших людей. Речові пам’ятки трипільців. Історичні заповідники та музеї. Писемність та усна народна творчість як джерело історичних відомостей. Архіви. Нумізматика, сфрагістика та геральдика в історичній науці. Тризуб. Найвидатніші скіфські пам’ятки. Імена та назви. Легенди про походження географічних назв (на матеріалі історії рідного краю). Давні слов’яни. Історики про походження українського народу. Легенда про заснування Києва. Наш край.	Учень/учениця: <i>розрізняє умовні позначки на історичній карті. Знаходить на карті відповідь на запитання вчителя. Креслить лінію часу та позначає на ній запропоновані дати. Співвідносить рік зі століттям. Пояснює, як відбувається відлік часу в історії, звідки історики довідуються про минулі часи; про походження тризубу й етноніму “Україна”. Свідомо читає адаптований історичний текст, знаходить у ньому історичну інформацію. Відрізняє науково-популярний історичний текст від художньо-образного. Знаходить у тексті відповіді на запитання.</i>
1	Узагальнення	
6	Тема 2. КНЯЖА РУСЬ-УКРАЇНА Київська Русь. Давні літописи про перших князів Київської держави та походження назви “Русь”. Київська держава за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Літописець про запровадження християнства. Софійський собор, Києво-Печерська Лавра. Пам’ятки книгописання. Перші школи Київської Русі. Боротьба Київської Русі з кочовиками. Володимир Мономах. “Повчання дітям”. Київська Русь і монгольська навала. Літописи про боротьбу з монголами. Галицько-Волинська держава. Данило Романович. Українські землі у складі Великого князівства Литовського.	Учень/учениця: <i>знаходить на карті місця найвизначніших подій княжої доби, території Київської Русі та Галицько-Волинської держави тощо. Визначає тривалість подій, віддаленість від сьогодення. Називає найвизначніші події та найвидатніших діячів княжої доби. За текстом розповідає про історичного діяча та про історичну подію. Вибірково переказує художньо-образний текст, вибираючи з нього історичну інформацію. Наводить приклади найвідоміших культурних пам’яток. Розповідає про одну (на вибір) з пам’яток княжої доби. Відрізняє в сюжеті оповідань справжні історичні факти та постаті від вигаданих. Складає простий план до науково-популярного тексту підручника.</i>

	Люблінська унія та її наслідки. Василь-Костянтин Острозький. Наш край.	<i>Виокремлює в тексті головне й другорядне. Оцінює інформацію з історичних джерел.</i>
1	<i>Узагальнення</i>	
7	Тема 3. КОЗАЦЬКА УКРАЇНА Виникнення українського козацтва та Запорізької Січі. Побут, звичаї козацького товариства. Запорізька Січ - козацька республіка. Козацькі клейноди як пам'ятки історії. Доба героїчних походів. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. Гетьман Б. Хмельницький. Українська козацька держава. Українсько-московський договір 1654 року. Українська козацька держава другої половини XVII ст. Гетьманщина. І.Самойлович. І. Мазепа. Д.Апостол. Боротьба козацької старшини за відновлення державних прав України. Ліквідація української козацької держави та зруйнування Січі (історичні джерела). Поширення освіти та навчання у братських школах. Києво-Могилянська академія. Найвидатніші митці української культури XVIII ст. Г. Сковорода. Наш край.	Учень/учениця: <i>знаходить</i> на карті місця найвизначніших подій доби, територію Гетьманщини. <i>Визначає</i> тривалість подій, складає елементарні хронологічні задачі. <i>Називає</i> найвизначніші події та найвидатніших діячів козацької доби. <i>Наводить приклади</i> найвідоміших культурних пам'яток. <i>Стисло характеризує</i> історичні постаті, використовуючи текст. <i>Висловлює</i> ставлення до подій та постатей. <i>Розповідає</i> про кілька (на вибір) пам'яток козацької доби. <i>Докладно переказує</i> науково-популярний текст, вибудовуючи розгорнуту відповідь на питання. <i>За текстом складає</i> план перебігу подій. <i>Моделює</i> белетризовану ситуацію, змінюючи особу оповідача, додаючи нових героїв, тощо. <i>Визначає</i> належність зображених на ілюстраціях історичних пам'яток до козацької доби, порівнюючи їх із попередньою епохою. <i>Порівнює</i> (за запропонованими вчителем лініями порівняння) історичні факти та події.
1	<i>Узагальнення</i>	
7	Тема 4. УКРАЇНА В XIX—XX ст. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій. Освіта. Університети. І. Котляревський, Т. Шевченко. “Руська трійця”. В. Антонович, І. Франко, Леся Українка, В.Короленко, Д.Яворницький та інші в національно-культурному житті другої половини XIX - поч. XX ст. Меценатство. Україна у Першій світовій війні. Відродження	Учень/учениця: <i>показує</i> на карті територію України, області, найбільші міста. <i>Ставить</i> запитання до історичної карти. <i>Переказує</i> адаптований історичний текст за планом, вживаючи історизми. <i>Встановлює</i> хронологічну послідовність 2—3 історичних подій. <i>Називає</i> найважливіші події та найвизначніші постаті. <i>Вибирає</i> (з переліку) пов'язані події (факти). <i>Складає</i> план розповіді про подію.

	Української держави в 1917-1920 рр., Центральна Рада. М.Грушевський. Встановлення більшовицької влади в Україні. Україна у складі СРСР. Індустріалізація та колгоспна система. Голодомор 1932-1933 років. Велика Вітчизняна війна (1941-1945 рр.) - складова Другої світової війни. Життя населення України в роки окупації (за матеріалами історії рідного краю). Партизанський рух. Визволення України. Пам'ятники героям боротьби та жертвам війни (за матеріалами історії рідного краю). Післявоєнна відбудова. О. Довженко. Україна у 50-80-ті роки XX століття. Досягнення і проблеми. Уроки Чорнобильської трагедії. Освіта. Наука. Культура. Наш край.	Складає запитання про історичні події та постаті. Ділиться враженнями щодо історичних подій та постатей. Визначає історичне тло в художніх оповіданнях на історичну тематику. Дає повну відповідь на історичне питання (за текстом підручника). Наводить приклади участі своїх родичів у важливих подіях XX ст.
1	Узагальнення	
3	Тема 5. УКРАЇНА СУЧАСНА Розпад СРСР. Незалежність України. Конституція України - основний закон держави. Територія, населення, найбільші міста. Державні символи України. Сучасна Україна у Європі та світі.	Учень/учениця: показує на карті територію України після відновлення її незалежності у 1991 р. Встановлює хронологічну послідовність прийняття найважливіших державотворчих документів. Вибирає (з переліку) пов'язані події (факти). Наводить приклади зі сфери науки, спорту, культури, де Україна має здобутки світового рівня.
1	Підсумкове узагальнення	
3	Резерв	

Курс історії у 5 класі має пропедевтичний характер, що визначає принципи відбору змісту та стилістичні особливості його подачі. П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними завданнями курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;
- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10 — 11 років, автори програми пропонують сформувати в учнів первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живу пам'ять про життя людей у минулому, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів, — як письмовими, так і речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище. Оскільки курс історії у 5 класі не передбачає систематичного викладу інформації про минуле, то історичні факти неминуче подаються фрагментарно. Відбір запропонованих подій, явищ, історичних персонажів тощо автори намагалися збалансувати як з погляду представлення регіональної історії, так і враховуючи багатоаспектність соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

Відповідно курс складається з трьох розділів, які дають змогу учням послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові предметні уміння, що становлять основу подальшої історичної освіти школярів. Програмою передбачено *практичні* заняття, метою яких є показати не лише можливості різноманітних історичних джерел у формуванні історичного знання, а й наближення історії як науки до учнів, її локального виміру, вироблення відповідального ставлення до минулого та різних форм його збереження. Деякі з рекомендованих практичних занять можуть бути проведені у формі екскурсій до музеїв, архівів, історичних пам'яток. На відміну від інших курсів, зважаючи на вікові особливості учнів, програмою передбачено лише *один урок узагальнення* — до всього курсу.

Для виконання зазначених завдань у програмі як приклади подано окремі факти, явища та персоналії, тому їхній перелік не є вичерпним. Він має стати орієнтиром для авторів підручників, завдання яких — відобразити зміст програми у всій її повноті, розробити цікавий, доступний для підлітків текст та відповідний методичний апарат, що передбачає розвивальну діяльність та компетентнісний підхід до навчання.

Серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів увагу зосереджено на формуванні в учнів первинних уявлень про сутність та особливості історичного знання, позитивного ставлення до історії як предмета, здобуття п'ятикласниками вмінь осмисленого читання й опрацювання текстів на історичну тематику, ключових та предметних компетентностей на рівні, що відповідає основним віковим можливостям учнів.

Історія України (Вступ до історії)

Кть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ І. ЗВІДКИ І ЯК ІСТОРИКИ ДОВІДУЮТЬСЯ ПРО МИНУЛЕ		
10	Історія як наука. Українські вчені історики. Історія і час. Історична карта. Писемні джерела. Архіви. Мова як джерело знань про минуле. Фольклор. Речові історичні джерела. Музеї. Географічні назви в історичній науці. Практичне заняття. Про що можна довідатися з сімейного фотоальбому. Родинне дерево. Практичне заняття. Які назви в моєму рідному місті (селі) нагадують про минуле	Учень/ учениця: • <i>креслить</i> лінію часу та позначає на ній запропоновані дати; <i>співвідносить</i> рік зі століттям; • <i>розрізняє</i> умовні позначки на історичній карті; <i>знаходить</i> на карті територію України, її столицю; • <i>розповідає</i> про те, як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних і речових джерел, монет і грошей, назв населених пунктів; про діяльність українських істориків (два - три на вибір), історію сім'ї та родинне дерево; • <i>коментує</i> текст підручника під час читання і складає запитання до нього; • <i>пояснює</i>, що таке історія, хто такі історики, як відбувається відлік часу в історії, що таке історичні джерела та які вони бувають; • <i>добирає</i> інформацію про минуле з сімейних фотографій; • <i>наводить приклади</i> історичних пам'яток, писемних і речових джерел, слів, прислів'їв, казок про минуле, історичних назв своєї місцевості, з яких можна довідатися про давні часи; • <i>висловлює судження</i> щодо вивчення історії свого народу і країни та ролі музеїв, архівів, історичної науки у збереженні пам'яті про минуле
1	Узагальнення	
Розділ ІІ. ПРО ЩО І ПРО КОГО РОЗПОВІДАЄ ІСТОРІЯ		

11	Люди в історії: історичні діячі, групи людей і народи. Події та явища в історії: відкриття, битви, подорожі, господарське та повсякденне життя. Житло і побут давніх мешканців України. Київські князі. Запровадження християнства. Українське козацтво у битвах і походах. Українське село і місто у XVIII ст. Відкриття Харківського університету та його вплив на українську культуру. Українська революція 1917—1920 рр. Україна в роки Другої світової (1939—1945) та Великої Вітчизняної (1941—1945) воєн. Проголошення незалежності України. Практичне заняття. Про що і про кого розповідає історія рідного краю	Учень/ учениця: • <i>установлює</i> хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, <i>співвідносить</i> подію, історичне явище і століття; • <i>знаходить на карті</i> території, пов'язані із зазначеними подіями та діяльністю людей; • <i>розповідає</i> про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника та використання матеріалу практичної роботи; • <i>виокремлює</i> в тексті головне й другорядне, <i>складає</i> простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань; • <i>складає</i> запитання щодо перебігу історичної події; • <i>пояснює</i>, про що і про кого розповідає історія як наука; • <i>зіставляє</i> окремі події з історії родини й рідного краю та України; • <i>висловлює власне ставлення</i> до історичних подій, явищ і діячів, що пропонуються для вивчення
1	Узагальнення	
Розділ III. ЩО ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ РОЗПОВІДАЮТЬ ПРО МИНУЛЕ		

8	Храми та ікони. Софійський собор і Києво-Печерська лавра. Книги і мініатюри. Остромирове Євангеліє та «Апостол» Івана Федорова. Замки і палаці. Генуезька і Кам'янець-Подільська фортеці. Бахчисарайський та Маріїнський палаці. Вулиці та площі. Вулиця Хрещатик у Києві. Площа Ринок у Львові. Парки і сади. «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині Практичне заняття. Які історичні пам'ятки мого міста (села), рідного краю розповідають про минуле. Практичне заняття. Моя уявна подорож історичними місцями України	Учень/ учениця: • <i>установлює</i> хронологічну послідовність створення зазначених пам'яток; • <i>показує</i> на карті місцезнаходження цих пам'яток; • <i>називає, розпізнає</i> та <i>описує</i> пам'ятки на основі вивченого матеріалу і практичної роботи; • <i>пояснює</i> історичні поняття на основі тексту підручника та <i>застосовує</i> їх під час виконання пізнавальних завдань; • <i>складає</i> план розповіді про пам'ятку і розповідає за планом, уживаючи історичні поняття і терміни; • <i>наводить приклади</i> пам'яток свого краю та <i>описує</i> їх; • <i>висловлює власне ставлення</i> до цих пам'яток і необхідності їх збереження
1	Узагальнення	
1	Узагальнення до курсу: «Роль громадян, історичної науки, музеїв та архівів у збереженні минулого України»	Учень/ учениця: • <i>пояснює</i>, що таке історія і що є предметом вивчення історії як науки; • <i>висловлює судження</i> щодо важливості історичних знань та ролі громадян, історичної науки, музеїв, архівів у збереженні минулого
2	Резерв	

6 клас

Курс історії Стародавнього світу є першим систематичним курсом історії у середній школі, на матеріалі якого починається формування основ систематичних історичних знань, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, у ширшому значенні — основ гуманітарної культури учнів. Особливостями даного курсу є, по-перше, його інтегрований характер — давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється у широких хронологічних межах: від появи первісної людини до занепаду Західної Римської імперії.

Курс має на меті сформувати в учнів розуміння цивілізаційної значущості стародавнього періоду в історії України, Європи та світу в цілому, античної цивілізації як основи для подальшого розвитку європейських суспільств. Задля посилення наступності у викладі матеріалу, послідовного розкриття концептуальних положень та внутрішніх логічних зв'язків у деяких темах програми подається нова послідовність вивчення навчального матеріалу та застосовується проблемно-тематичний принцип його побудови.

Викладаючи курс, варто пам'ятати, що учні 6 класу вперше ознайомлюються не лише із системним поглядом на час і простір як невід'ємними складовими історичного процесу, а й починають опановувати складні поняття — «влада», «держава», «релігія», «тип господарства», «суспільний устрій», «культура», «цивілізація». Матеріал курсу зосереджений навколо таких змістових ліній, як «людина — природа», «людина — влада», «людина — світ уявлень та ідей».

У 6 класі, порівняно із пропедевтичним курсом історії 5 класу, зростають вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів стосовно вмінь локалізувати історичні події у часі та просторі, використовувати підручник як джерело знань, застосовувати історичні поняття для пояснення минулого, висловлювати ставлення до діяльності зазначених історичних діячів, отримувати інформацію з адаптованих історичних джерел. Зміст практичних занять у 6 класі уможливорює розвиток предметних умінь, сприяє формуванню ключових елементів та історичної компетентності відповідно до вікових особливостей учнів.

Програмою передбачено проведення *уроків узагальнення та тематичного оцінювання* наприкінці вивчення більшості тем.

Інтегрований курс **(«Всесвітня історія. Історія України»)**

Кть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	ПОВТОРЕННЯ Що таке історія. Час і простір в історії. Історичні джерела. ВСТУП Своєрідність епохи стародавнього світу як першого етапу в історії людства. Історичні джерела з історії стародавнього світу. Практичне заняття. Відлік часу в історії стародавнього світу	Учень/ учениця: • <i>згадує і пояснює</i>, що таке історія, як історичні процеси розвиваються в часі та просторі, що таке історичні пам'ятки, джерела знань про минуле, історичні події, хто такі історичні діячі (на прикладі історії України та рідного краю); • <i>називає</i> основні етапи в історії людства, хронологічні межі історії стародавнього світу, основні види історичних джерел; • <i>здійснює</i> відлік років в історії, <i>співвідносить</i> рік — століття — тисячоліття, <i>визначає</i> тривалість і послідовність історичних подій; • <i>застосовує і пояснює на прикладах</i> поняття і терміни: «історія стародавнього світу», «історичне джерело з історії стародавнього світу», «ера — до Різдва Христового і від Різдва Христового»
Розділ І. ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЗА ПЕРВІСНИХ ЧАСІВ		
7	Наукові та релігійні теорії походження людини. Основні етапи антропогенезу. Розселення людей по земній кулі. Форми господарювання первісної людини.	Учень/ учениця: • <i>називає</i> основні етапи антропогенезу («австралопітек», «пітекантроп», «неандерталець», «людина розумна»), основні заняття людей на різних етапах первісного суспільства;

	Привласнювальні та відтворювальні форми господарства. Суспільна організація (рід — плем'я — община) та організація влади (народні збори — рада старійшин — вождь) за первісних часів. Культура та вірування людей за первісних часів. Практичне заняття. Основні стоянки та пам'ятки первісних людей на території України. Трипільська культура. Господарство, побут і духовне життя носіїв трипільської культури	• показує на карті місця знахідок решток найдавніших людей, стоянки давніх людей на території України, території розселення носіїв трипільської культури; • застосовує і пояснює на прикладах поняття: «рід», «плем'я»; «союз племен», «родова община», «сусідська община», «народні збори», «рада старійшин», «вождь»; • описує головні винаходи людства доби кам'яного і мідно - бронзового віків, первісні форми релігійних вірувань і мистецтво людей за первісної доби; • визначає і пояснює на прикладах основні ознаки привласнювального та відтворювального господарства; • порівнює форми господарювання та спосіб життя людини за різних етапів первісної доби; • характеризує організацію влади за первісних часів, ускладнення суспільного життя; • оцінює значення первісної доби в історії людства
1		Узагальнення
Розділ II. ЦИВІЛІЗАЦІЇ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ		

5	Тема І. СТАРОДАВНІЙ ЄГИПЕТ Вплив природно-географічних умов на розвиток єгипетської цивілізації. Повсякдення та господарське життя. Утворення держави та цивілізації в Єгипті. Влада, суспільна організація в Стародавньому Єгипті. Будівництво пірамід (Джосер, Хеопс). Розквіт та занепад Єгипту в II тис. до Р. Х. Хатшепсут. Тутмос III. Рамзес II. Архітектура і мистецтво, писемність і освіта. <i>Практичне заняття.</i> Міфи та релігія Стародавнього Єгипту	Учень/ учениця: • <i>називає</i> хронологічні межі заснування, розквіту та остаточного занепаду держави в Стародавньому Єгипті, основні періоди історії, спорудження пірамід; • <i>показує на карті</i> долину Нілу, територіальні межі та основні центри Стародавнього Єгипту, напрямки завойовницьких походів єгипетських фараонів Тутмоса III та Рамзеса II; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «ном», «державна», «реформа», «податки і повинності», «ієрогліф», «фараон», «чиновник», «вельможа», «іригація»; • <i>описує</i> особливості повсякденного та духовного життя, культури стародавніх єгиптян, життя і діяльність історичних постатей; • <i>наводить приклади впливу</i> природно-географічних умов на зародження і розвиток держави та цивілізації в Єгипті; • <i>характеризує</i> особливості розвитку Єгипту в різні періоди його історії, міфологічні та релігійні уявлення давніх єгиптян; • <i>оцінює</i> внесок єгипетської цивілізації у світову культуру
1	Узагальнення	

5	Тема II. ЦИВІЛІЗАЦІЇ ПЕРЕДНЬОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ. КІММЕРІЙСЬКОСКІФСЬКИЙ СВІТ Вплив природно-географічних умов на розвиток цивілізацій Дворіччя в III—II тис. до Р. Х. Вавилон за часів Хаммурапі. Фінікійські міста-держави. Фінікійська колонізація. Ізраїльсько- іудейське царство. Біблія як історичне джерело. Ново- Ассирійське та НовоВавилонське царства у першій половині I тис. до Р. Х. (оглядово). Перська держава Ахеменідів. Залізний вік на території сучасної України. Кіммерійськоскіфський світ у взаєминах з цивілізаціями Передньої Азії. Практичне заняття. Історичні джерела про скіфів. Геродот про скіфський похід Дарія I	Учень/ учениця: • <i>називає хронологічні межі</i> розквіту Вавилону за правління Хаммурапі, Ізраїльськоіудейського царства — Давида і Соломона, Ново- Ассирійського царства — Ашшурбаніпала, Ново - Вавилонського царства — Навуходоносора II, Перської держави — Дарія I; • <i>показує на карті</i> територію Дворіччя, Вавилонського царства часів Хаммурапі, фінікійські міста- держави, кордони Ізраїльсько-Іудейського царства, Перської держави за часів Дарія I, території розселення кіммерійців та скіфів, напрямки фінікійської колонізації; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «колонія», «метрополія», «колонізація»; «місто- держава», «клинопис», «закон», «Біблія», «пектораль», «скіфський курган»; • <i>характеризує</i> діяльність Соломона та Дарія I, суспільне, господарське життя та культурну спадщину племен і народів залізного віку, що проживали на території України, внесок цих цивілізацій у культурну спадщину людства; • <i>описує</i> спосіб життя населення різних цивілізацій Передньої та Центральної Азії і Кіммерійсько - Скіфського світу;
---	--	--

		• <i>наводить приклади</i> впливу природно-географічних умов Дворіччя на зародження держави та цивілізації, ролі заліза в історії людства, природно-географічних умов Північного Причорномор'я на тип господарювання кіммерійців та скіфів; • <i>оцінює</i> внесок цивілізацій Передньої та Центральної Азії, кіммерійців і скіфів у світову культуру
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
5	Тема III. СТАРОДАВНІ ІНДІЯ ТА КИТАЙ Вплив природногеографічних умов на розвиток цивілізацій в Індії. Індська цивілізація. Ведійська цивілізація. Суспільний устрій, релігія та повсякденне життя Давньої Індії. Будда та його вчення. Вплив природногеографічних умов на розвиток цивілізації в Китаї. Суспільний устрій та повсякденне життя Давнього Китаю. Конфуцій та його вчення. Давньокитайські імперії. Практичне заняття. Наукові знання, освіта та писемність у Стародавньому Китаї	Учень/ учениця: • <i>називає</i> хронологічні межі утворення та розквіту цивілізацій в Індії та Китаї; • <i>показує на карті</i> долини Інду і Гангу, Хуанхе та Янцзи, територіальні межі й основні центри давніх Індії та Китаю; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «веди», «імперія», «Великий шовковий шлях», «індуїзм», «буддизм», «конфуціанство»; • <i>описує</i> спосіб життя людей стародавньої Індії та Китаю; • <i>наводить приклади</i> впливу природногеографічних умов Індії та Китаю на зародження держави і цивілізації; • <i>характеризує</i> суспільний устрій, релігійні погляди і культурні здобутки мешканців давніх Індії та Китаю; • <i>оцінює</i> внесок цивілізацій Індії та Китаю у світову культуру
1	Узагальнення	
Розділ III. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ		

8	Тема І. СТАНОВЛЕННЯ АНТИЧНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ Вплив природногеографічних умов на розвиток античної грецької цивілізації. Населення Давньої Греції. Практичне заняття. Давньогрецька міфологія і релігія як спосіб світосприйняття людей. Перекази про найдавнішу історію Греції. Археологічне відкриття Мінойської та Ахейської палацових цивілізацій, їх основні центри; розквіт і занепад. Давньогрецьке суспільство за поемами Гомера. Боротьба демосу із знаттю. Грецька тиранія. Велика грецька колонізація. Заснування античних грецьких поселень на території України. Взаємини греків і місцевого населення. Об'єднання Аттики. Законодавча реформа. Ліквідація тиранії в Афінах. Завершення формування Афінського поліса. Спарта. Практичне заняття. Побут та виховання спартанців	Учени/ учениця: • <i>називає хронологічні межі</i> існування Мінойської та Ахейської палацових цивілізацій, гомерівського періоду, Великої грецької колонізації, заснування перших грецьких поселень на території України; • <i>показує</i> на карті Балканський півострів та острови Егейського моря, основні центри Мінойської та Ахейської та античної полісної цивілізацій, основні області Балканської Греції, напрямки Великої грецької колонізації, античні грецькі поселення на території України; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «елліни», «громадянин», «демос», «аристократія», «драконівські закони», «тиранія»; • <i>описує</i> спосіб життя людей та культурні пам'ятки Стародавньої Греції; • <i>наводить приклади</i> впливу природногеографічних умов Греції на розвиток цивілізації; • <i>характеризує і порівнює</i> суспільний устрій, культурні досягнення Мінойської та Ахейської палацових держав, періоду розквіту і занепаду Мінойської та Ахейської цивілізації, реформи Лікурга і Солона;
---	---	---

		• висловлює власне ставлення до спадщини давньогрецького суспільства, ролі античних грецьких поселень в історії України
1	Узагальнення	
6	Тема II. АНТИЧНА ГРЕЦЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ Греко- перські війни. Марафонська битва. Похід Ксеркса. Утвердження демократії в Афінах за Перикла. Права і обов'язки громадянина. Негромадянське населення афінського поліса. Господарювання та повсякденне життя в Давній Греції. Античні олімпійські ігри. Сім'я, освіта та виховання афінян. Криза грецького поліса. Демосфен. Підкорення Греції Філіпом II. Практичне заняття. Мистецтво Стародавньої Греції	Учень/ учениця: • називає хронологічні межі та дати Греко-перських воєн, Марафонської битви, перебування Перикла на чолі афінської демократії; • показує на карті Перську державу і Грецію, перебіг Греко - перських воєн та місця основних битв; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «демократія», «права і обов'язки громадянина», «фаланга»; • описує пам'ятки давньогрецького мистецтва, повсякденне життя і традиції афінян, становище афінського громадянина; • порівнює устрій та повсякдення Спарти й Афін, спосіб життя і виховання спартанців та афінян; • характеризує розвиток науки, культури Греції класичної доби, наслідки Греко- перських воєн; • характеризує діяльність видатних діячів; • висловлює судження про важливість афінської демократії, прав та обов'язків громадян; • оцінює внесок античної грецької цивілізації в історію людства та України
1	Узагальнення	

4	Тема III. ДОБА ЕЛЛІНІЗМУ <i>Практичне заняття.</i> Особистість і діяльність Александра Великого за історичними джерелами Елліністичні держави. Основні риси еллінізму. «Зустріч цивілізацій». Культура за елліністичної доби. <i>Практичне заняття.</i> Суспільне, господарське життя та побут в античних полісах на території України	Учень/ учениця: • <i>називає</i> дати Східного походу Александра Великого, хронологічні межі елліністичного етапу, існування грецьких поселень на території України; • <i>показує</i> на карті кордони держави Александра Великого, центри античної цивілізації на території України, перебіг Східного походу, територіальні межі елліністичних держав, основні центри елліністичної цивілізації; • <i>характеризує</i> діяльність видатних діячів; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «еллінізм», «музей», «пергамент»; • <i>описує</i> пам'ятки елліністичної цивілізації, життя та побут мешканців грецьких полісів на території України, повсякденне і духовне життя в Александрії; • <i>оцінює</i> внесок елліністичної цивілізації в історію людства та України
1	Узагальнення	
Розділ IV. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ		
8	Тема I. СТАРОДАВНІЙ РИМ ЗА ЦАРСЬКОЇ ТА РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДОБИ Вплив природно-географічних умов на життя населення Апеннінського півострова. Виникнення міста Рима. Царська доба в історії Стародавнього Риму. Римська республіка V—I ст. до Р. Х. Боротьба плебеїв з патриціями за свої права. Соціальний устрій та організація влади. Права та обов'язки громадянина*. Військова експансія Риму й утворення Римської середземноморської держави. Релігія, сім'я і виховання.	Учень/ учениця: • <i>називає</i> хронологічні межі заснування Рима, Римської республіки, роки Другої Пунічної війни, реформ братів Гракхів, диктатури Цезаря; • <i>показує на карті</i> Апеннінський півострів, Рим, Карфаген, перебіг Другої Пунічної війни, кордони Римської середземноморської держави, римські провінції доби Республіки; • <i>визначає</i> характерні риси суспільного устрою Римської республіки; • <i>описує</i> побут і повсякденне життя за часів Республіки, римське рабовласницьке помістя, сім'ю і виховання у римлян; • <i>застосовує та пояснює на прикладах</i> поняття: «республіка», «патриції», «плебеї», «сенат», «консул», «народний трибун», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «диктатор», «імператор», «тріумф», «овація»; • <i>порівнює</i> становище патрициїв та плебеїв;

	Криза Римської республіки. Боротьба за республіку: реформи братів Гракхів. Перший тріумвірат і диктатура Цезаря. (оглядово) Практичне заняття. Історичний портрет Цезаря	• <i>характеризує</i> особливості республіканського устрою в Римі, демократії, прав та обов'язків громадян, діяльність Цезаря; • <i>оцінює</i> внесок Риму республіканської доби в історію людства
1	Узагальнення	
8	Тема II. РИМСЬКА ІМПЕРІЯ Римська імперія доби принципату. Октавіан Август. Марк Аврелій. Місто Рим і його повсякденне життя. Кризові явища в Римській імперії. Реформи Діоклетіана і Константина. Виникнення християнства та християнізація Римської імперії. Перетворення християнства на офіційну релігію Римської імперії. Практичне заняття. Культура Давнього Риму. Розпад Римської імперії на Західну та Східну (Візантію). Початок Великого переселення народів. Захоплення Риму варварами. Практичне заняття. Історичні джерела про суспільне та господарське життя і духовний світ давніх слов'ян	Учень/ учениця: • <i>називає</i> хронологічні межі існування Римської імперії, Боспорського царства, виникнення християнства, <i>роки</i>: встановлення принципату Октавіана Августа, поділу імперії на Західну та Східну (Візантію), занепад Західної Римської імперії; • <i>показує на карті</i> кордони Римської імперії часів розквіту та занепаду, Західної і Східної римських імперій та м. Константинополь, Боспорського царства, а також основні провінції часів імперії, напрямки вторгнення готів і гунів, території, заселені давніми слов'янами та їх сусідами; • <i>застосовує</i> та <i>пояснює на прикладах</i> поняття: «християнство», «Символ віри», «Святе писмо», «церква», «діаспора», «Велике переселення народів», «Візантія»; • <i>описує</i> імператорський Рим, пам'ятки давньоримської архітектури, побут і повсякденне життя в імператорському Римі, становище перших християн, заняття, побут, духовне життя давніх слов'ян; • <i>оцінює</i> внесок Римської цивілізації та культури в історію людства; • <i>характеризує</i> реформи Діоклетіана та Константина, суспільний устрій Римської імперії, кризові явища в Римській імперії, зміни у ставленні держави до християнської церкви; • <i>характеризує</i> діяльність видатних діячів;
		• <i>наводить приклади</i> речових пам'яток історії давніх слов'ян, кризових явищ у Римській імперії, зміни у ставленні держави до християнської церкви

1	Узагальнення до курсу: «Внесок народів стародавнього світу в історію людства. Роль стародавнього періоду в історії України»	Учень/ учениця: • <i>пояснює</i>, що таке історія стародавнього світу; • <i>називає</i> хронологічні межі історії стародавнього світу; • <i>показує</i> на карті місця зародження й розвитку давніх цивілізацій; • <i>визначає і характеризує</i> основні цивілізаційні здобутки цивілізацій Стародавнього світу; • <i>висловлює судження</i> щодо ролі та значення історії стародавнього світу в розвитку європейської та світової цивілізації
3	<i>Резерв</i>	

7-й клас (35 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП (спільно з історією Середніх віків) Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Що і як вивчає історія Середніх віків. Хронологічні межі та періодизація Середньовіччя. Середньовічна Україна.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> основні напрямки Великого розселення слов'ян, території розселення східнослов'янських племінних союзів у VIII—IX ст., Київської держави наприкінці IX—X ст., основні напрямки походів київських князів; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує та пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «слов'яни», «анти», «склавини», «Велике розселення слов'ян», «східнослов'янські племінні союзи», «князь», «Давня Русь», «Київська Русь», «Україна-Русь», «Україна», «Київська держава»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>характеризує</i> особистість та діяльність князів, <i>аналізує та порівнює</i> внутрішню і зовнішню політику давньоруських князів, <i>визначає</i> наслідки внутрішньої та зовнішньої політики перших давньоруських князів; <i>порівнює</i> особливості міського та сільського життя мешканців Давньої Русі, суспільну роль різних верств та станових груп; <i>описує</i> повсякденне життя різних верств Київської держави; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	4	Тема 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСІ Слов'яни під час Великого переселення народів. Розселення племінних союзів східних слов'ян VIII—IX ст. на території сучасної України. Сусіди східнослов'янських племен. Етнічні й державотворчі процеси в період утворення Київської держави. Походження назви «Русь». Князювання Аскольда. Правління Олега. Князь Ігор. Походи проти Візантії. Княгиня Ольга, її реформи. Прихід Святослава до влади. Похід проти Хозарського каганату. Балканські походи. Суспільний устрій Київської держави у IX—X ст. Склад та заняття населення. Життя людей у селі. Міста і міське життя.	
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	4	Тема 2. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI ст.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> території Київської держави за Володимира та Ярослава, порівнюючи їх із попереднім періодом; території сусідніх держав;

		Початок правління князя Володимира. Територіальне зростання Київської держави. Запровадження християнства як державної релігії. Внутрішня і зовнішня політика Володимира. Міжусобна боротьба між синами Володимира Великого. Утвердження Ярослава в Києві.	<i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>визначає</i> передумови й історичне значення запровадження християнства;
		Розбудова Києва. «Руська правда». Церковне та культурно-освітнє життя. Відносини з іншими державами. Політичний устрій. Основні верстви населення. Розвиток землеволодіння. Залежність селян і повинності. Розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі. Міста. Гроші. Розвиток української мови та писемності. Школи. Усна народна творчість. Архітектура. Малярство. Музична творчість.	<i>пояснює</i> роль княжої влади у політичному устрої Київської держави; <i>характеризує</i> на прикладах стан розвитку господарства і торгівлі періоду; <i>розповідає</i> про виникнення східнослов'янської писемності та розвиток української мови та освіти, <i>обґрунтовує</i> поширення писемності серед різних верств населення; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	5	Тема 3. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII ст. Київська держава за часів правління Ярославичів. Боротьба між Ярославичами за київський престол. Любецький з'їзд князів. Посилення великокнязівської влади за Володимира Мономаха, його внутрішня і зовнішня політика. Правління Мстислава Володимировича. Роздробленість Русі. Політичний і соціально-економічний розвиток Київського і Переяславського князівств середини XII — першої половини XIII ст. Політичний і соціально-економічний розвиток Чернігівського князівства середини XII — першої половини XIII ст. «Слово о полку Ігоревім» — історичне джерело і літературна пам'ятка Давньої Русі. Політичний і соціально-економічний розвиток Галицького і Волинського князівств. Піднесення Галицького князівства за Володимира та Ярослава Осмомисла.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> території князівств часів роздробленості Давньої Русі, порівнюючи їх із територіями колишніх племенних союзів східних слов'ян; <i>характеризує</i> географічне положення князівств, <i>визначає зв'язки</i> між географічним положенням та їх історичним розвитком; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>Застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах термін «роздробленість»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>визначає</i> особливості політичного та соціально-економічного життя князівств часів роздробленості; <i>розповідає</i> про похід князя Ігоря, наводячи приклади з тексту «Слова...»; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність князя Володимира Мономаха; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.

		Освіта. Наука. Усна народна творчість. Книжні пам'ятки. Літописання. Архітектура та мистецтво. Історичне значення Київської держави.	
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	5	Тема 4. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА Утворення Галицько-Волинської держави за Романа Мстиславича. Боротьба синів Романа Мстиславича за відродження Галицько-Волинської держави. Перший похід монголів на Русь. Вторгнення хана Батия на українські землі. Утворення Золотої Орди. Внутрішня та зовнішня політика князя Данила Романовича. Коронація Данила. Наступники Данила Романовича. Правління короля Юрія І. Останні галицько-волинські князі. Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за землі Галицько-Волинської держави в 40—80-ті роки XIV ст. Волинь за правління Любарта. Особливості розвитку культури Галицько-Волинської держави. Освіта. Літописання. Архітектура та образотворче мистецтво. Історичне значення Галицько-Волинської держави.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> столицю та територію держави, утвореної Романом Мстиславичем, території сусідніх держав, напрями походів монголів і українські міста, захоплені Батием, <i>порівнює</i> територію Галицько-Волинської держави часів її піднесення з кордонами Київської держави часів Ярослава Мудрого, сучасними кордонами України; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій історії Галицько-Волинської держави. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Галицько-Волинська держава», «монголи», «Золота Орда», «золотоординське ярмо»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>характеризує</i> зовнішню та внутрішню політику Данила Романовича, заходи, до яких вдавалися Даниловичі, аби втримати могутність Галицько-Волинської держави; <i>визначає</i> особливості залежності галицько-волинських земель від Золотої Орди; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність князя Данила Романовича; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	6	Тема 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV—XV ст.) Поширення влади польського короля на Галичину, а Великого князівства Литовського — на інші українські землі. Суспільно-політичний устрій Великого князівства Литовського. Кревська унія. Політика великого князя литовського Вітовта щодо українських земель. Виступ литовсько-руської знаті на чолі з князем Свидригайлом. Відновлення та	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> території держав, до складу яких увійшли українські землі, місця найвідоміших подій та створення найвизначніших культурних пам'яток, територію Кримського ханства; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Литовсько-руська держава», «українська шляхта», «магдебурзьке право», «кріпацтво», «іконостас»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду;

		остаточна ліквідація Київського і Волинського удільних князівств. Закарпаття під владою Угорщини. Буковина у складі Молдовського князівства. Завоювання Московською державою Чернігово-Сіверських земель. Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії. Початок татарських походів на українські землі. Соціальна структура суспільства. Панівні верстви населення, їхнє повсякденне життя. Князь В.-К. Острозький. Становище духівництва та церковні відносини. Сільське господарство. Становище і повсякденне життя селянства. Зростання міст. Магдебурзьке право. Міське населення та його спосіб життя. Розвиток ремесел і торгівлі. Особливості розвитку культури українських земель у другій половині XIV—XV ст. Освіта. Юрій із Дрогобича. Початок українського книговидання. Швайпольт Фіоль. Архітектура й містобудування. Малярство та книжкова мініатюра.	<i>визначає</i> особливості суспільно-політичного становища українських земель у складі Великого князівства Литовського та інших держав; <i>порівнює</i> політичне становище українських земель у складі Великого князівства Литовського до і після Кревської унії; <i>виявляє</i> відмінності в політиці великих князів литовських Ольгерда, Вітовта і Свидригайла щодо українських земель; <i>встановлює</i> роль кожної із суспільних верств та станових груп, <i>пояснює</i> значення князівської верстви для збереження державотворчих традицій; <i>характеризує</i> умови розвитку культури, стан розвитку господарства і торгівлі, особливості розбудови міст та їх самоврядування; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	

8-й клас (52 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Нова доба в історії України: хронологічні рамки. Становище українських земель у складі різних держав у XVI ст.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії, володіння Речі Посполитої та її сусідів, воєводства та їхні центри на українських землях, місця Запорізьких Січей — фортець та володіння Запорізької Січі, напрямки козацьких походів та перших повстань, місця найважливіших подій та створення найвизначніших культурних пам'яток; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду.
	8	Тема 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В XVI ст. Соціальна структура українського суспільства та економічне життя. Князі, пани й дрібна шляхта. Становище непривілейованих груп населення. Виникнення українського козацтва. Передумови Люблінської унії. Люблінський сейм 1569 р. Суспільно-політичні зміни в українських землях після Люблінської унії. Реформаційні та контрреформаційні рухи в Україні. Православні братства. Львівська братська школа. Становище церкви. Розвиток полемічної літератури. Церковні собори в Бересті 1596 р., утворення греко-католицької церкви. Виникнення Запорізької Січі. Д. Вишневецький. Життя та побут козаків. Військове мистецтво козацтва. Утворення реєстрового козацтва. Повстання 1591—1596 рр. Умови розвитку культури. Розвиток української мови. Шкільництво. Острозька академія. Рукописна книга та книговидання. Архітектура й містобудування. Образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво.	На основі різних джерел інформації: <i>застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «магнати», «низове» та «реєстрове козацтво», «Запорізька Січ», «клеиноди», «козацька республіка», «братства», «національно-визвольний рух»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>порівнює</i> становище привілейованих верств тогочасного українського суспільства; низових (запорізьких) та реєстрових козаків; <i>характеризує</i> особливості військово-політичної організації козацтва; військового мистецтва козаків; становища православної церкви, реформаційного та контрреформаційного руху на українських землях; <i>аналізує</i> зміни суспільно-політичного життя на українських землях після Люблінської унії; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність князя В.-К. Острозького, діячів Острозької академії, єзуїтів, православних братств; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші книжкові пам'ятки, пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>пояснює</i> засади, на яких виникла греко-католицька церква; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	6	Тема 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> воєводства Речі Посполитої на українських землях та територіальні зміни, що відбулися за зазначеного періоду, території, охоплені

		Зростання магнатського землеволодіння. Поширення фільварків. Розвиток товарного виробництва. Міста. Становище селян та міщан. Вплив Берестейської унії на церковне життя в Україні. Становище церков. Морські походи козаків. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Участь українського козацтва у Хотинській війні. Козацько-польський збройний конфлікт 1625 р. Повстання Т. Федоровича, І. Сулими. Національно-визвольне повстання 1637—1638 рр. Митрополит П. Могила. Шкільництво. Утворення Києво-Могилянської академії. Література. Книговидавництво. Театр. Література. Музика. Архітектура та образотворче мистецтво.	національно-визвольним рухом у 20—30-х роках XVII ст., місця розташування Запорізьких Січей-фортець, найважливіших подій та створення найвизначніших культурних пам'яток; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність П. Конашевича-Сагайдачного, П. Могили; <i>порівнює</i> становище православної та греко-католицької церков; <i>визначає</i> наслідки участі козацтва у Хотинській війні, значення національно-визвольних повстань, особливості соціально-економічного та політичного становища українців у першій половині XVII ст.; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	7	Тема 3. ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII ст. Передумови Національно-визвольної війни. Б. Хмельницький, його сподвижники. Битви на Жовтих Водах, під Корсунем та Пилявцями. Визвольний похід українського війська в Галичину. Програма розбудови Української козацької держави. Збарасько-Зборівська кампанія. Укладення Зборівської угоди. Берестецька битва. Білоцерківський мирний договір. Утворення української козацької держави — Гетьманщини. Політичний та адміністративно-територіальний устрій. Фінансова система та судочинство. Українська армія. Зміни в соціально-економічному житті українського народу. Молдовські походи Б. Хмельницького. Батозька битва. Жванецька облога. Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Гетьманщини наприкінці 1653 р.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> територіальні зміни, що відбулися внаслідок Національно-визвольної війни, територію Української козацької держави за Зборівським договором та її сусідів, українські землі, що не увійшли до складу Гетьманщини, напрямки найважливіших козацьких походів під час Національно-визвольної війни; місця найголовніших битв, підписання найважливіших договорів, центри полків та столицю Гетьманщини; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Національно - визвольна війна», «Військо Запорізьке», «Гетьманщина»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>визначає</i> роль кожної з найбільших битв у розгортанні національно-визвольної боротьби, зміни політичного та економічного становища українців, мирних угод козаків із польським урядом; <i>характеризує</i> політичний та адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини, відносини Гетьманщини з Кримським ханством, Молдовою, Московією; <i>порівнює</i> позиції європейських держав щодо Національно-визвольної війни українського народу; <i>аналізує</i> значення українсько-московської міждержавної угоди 1654 р.; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність гетьмана Б. Хмельницького; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.

		Українські землі в системі міжнародних відносин. Місце Гетьманщини в міжнародних відносинах тогочасної Європи. Зовнішня політика Гетьманщини. Відносини між Українською державою і Московією. Українсько-московська міждержавна угода 1654 р. Воєнні дії в 1654—1655 рр.	
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
		Тема 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В 60–80-ті роки XVII ст. Віленське перемир'я. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б.Хмельницького. Дії українського війська в Польщі 1656—1657 рр. Б. Хмельницький — політик та дипломат. Становище в Гетьманщині після смерті Б. Хмельницького. Гетьман І. Виговський, його зовнішня та внутрішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Московсько-українська війна 1658—1659 рр. Конотопська битва. Переяславський договір 1659 р. Чуднівська кампанія 1660 р. та укладення Слободищенської угоди. Боротьба за владу на Лівобережній Україні. Андрусівське перемир'я 1667р. Гетьман П. Дорошенко, його боротьба за об'єднання України. Чигиринські походи турецько-татарського війська. Бахчисарайський мир. Занепад Правобережжя, його перехід під владу Польщі. Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної Гетьманщини. Органи влади. Заходи гетьманів щодо захисту державних інтересів Гетьманщини. Соціальний устрій. Слобідська Україна в другій половині XVII ст. Заснування слобідських міст. Адміністративно-політичний та соціальний устрій. Запорізька Січ у складі Гетьманщини. Участь запорожців у війнах проти Польщі, Османської імперії та Кримського ханства. Політика уряду Московії щодо Запорізької Січі. Господарське, культурне та церковне життя в українських землях. Землеволодіння. Сільське	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> території, підвладні гетьманам Лівобережної та Правобережної України; території, що перебували під контролем Московії, Туреччини, Польщі; напрямки найважливіших походів; місця найголовніших битв, підписання найважливіших договорів, центри полків Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України, столиці Лівобережної та Правобережної Гетьманщини; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує та пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Лівобережна Гетьманщина», «Слобожанщина», «Руїна», «Чортомлицька Січ»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>аналізує</i> зміст угод гетьманського уряду з державами-сусідами, найважливіших угод між іноземними державами, що стосувалися українських земель; <i>порівнює</i> господарське життя різних українських земель, адміністративно - політичний устрій Слобідської України та Лівобережної Гетьманщини, зовнішню та внутрішню політику гетьманів; <i>характеризує та оцінює</i> діяльність гетьмана П. Дорошенка; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.

		господарство, ремесло, промисли, торгівля. Становище церкви.	
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	6	Тема 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ XVII — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст. Гетьманщина наприкінці XVII — на початку XVIII ст. «Вічний мир». Перший Кримський похід. Обрання гетьманом І. Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Зовнішня та внутрішня політика гетьмана І. Мазепи. Правобережна Україна наприкінці XVII — на початку XVIII ст. Відродження козацького устрою на Правобережній Україні. Повстання С. Палія. Україна в подіях Північної війни. Українсько-шведський союз. Воєнно-політичні акції російського царя проти українців. Полтавська битва. Гетьман І. Мазепа в історії України. К. Гордієнко. Становище в Україні після Полтавської битви. Наступ царату на українську культуру. Заходи щодо економіки Гетьманщини. П. Орлик і його Конституція. Гетьман І. Скоропадський. Діяльність Малоросійської колегії. П. Полуботок. Відновлення гетьманства. «Рішительні пункти». Гетьман Д. Апостол, його реформи. Діяльність «Правління гетьманського уряду». Особливості розвитку культури. Освіта і друкарство. Києво-Могилянська академія. Розвиток літератури: поезія, богословські твори, літописна та історична проза. Графіка. Живопис. Музика. Театр. Архітектура. Скульптура.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> напрямки козацьких походів, місця найважливіших подій та створення найвизначніших культурних пам'яток; <i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує та пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Малоросія», «Малоросійська колегія»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>оцінює</i> діяльність українських гетьманів, заходи козацької старшини в її боротьбі за відновлення державних прав; <i>характеризує</i> гетьмана І. Мазепу як історичного діяча; <i>аналізує</i> зміст укладених гетьманами «статей» з Російською імперією, українсько-шведського договору; основних положень Конституції П. Орлика; умови розвитку економічного та культурного життя; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>висловлює</i> ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	5	Тема 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст. Гетьман К. Розумовський, його діяльність. Остаточна ліквідація гетьманства. Діяльність П.Рум'янцева в Лівобережній Україні. Скасування	Учень/учениця: <i>показує на карті територіальні</i> зміни, що відбулися внаслідок поділів Польщі, російсько-турецької війни (1768—1774), захоплення Росією Криму (1783), ліквідації козацького адміністративно-територіального устрою на Лівобережній Україні, Слобожанщині, території Вольностей Війська Запорізького, території, охоплені національно-визвольним рухом на Правобережній та Західній Україні;

		козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація решток автономного устрою Гетьманщини. Соціально-політичне та економічне становище в Правобережній Україні. Розгортання гайдамацького руху. Коліївщина. М. Залізняк. Зміни у політичному становищі правобережних земель. Соціально-політичне та економічне становище в Галичині, на Буковині та Закарпатті. Опришківський рух. Поділи Речі Посполитої. Зміни у політичному становищі західноукраїнських земель. Адміністративно-територіальний поділ та освоєння запорізьких земель Нової (Підпільненської) Січі. Ліквідація Запорізької Січі. П. Калнишевський. Доля запорожців після ліквідації Запорізької Січі. Заселення Південної України. Кримське ханство в XVIII ст. Приєднання Криму до Росії. Особливості розвитку культури в другій половині XVIII ст. Освіта. Внесок Києво-Могилянської академії в культурно-освітній розвиток. Розвиток філософських ідей. Г. Сковорода. Природничі науки. Музика. Театр. Архітектура. Скульптура. Графіка. Живопис.	<i>встановлює</i> хронологічну послідовність подій періоду. На основі різних джерел інформації: <i>застосовує</i> та <i>пояснює</i> на прикладах поняття і терміни: «Вольності Війська Запорізького», «Підпільненська Січ», «Задунайська Січ», «гайдамаки», «опришки»; <i>визначає</i> причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; <i>визначає</i> значення українського козацтва, Запорізької Січі та Гетьманщини в історії України; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> діяльність гетьмана К. Розумовського, кошового отамана П. Калнишевського, поета та філософа Г. Сковороди; <i>характеризує</i> культурні досягнення, <i>розпізнає</i> найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, <i>стисло описує</i> їх; <i>висловлює</i> ставлення доісторичних діячів доби, судження про доленосні події доби; <i>доводить</i>, що Києво-Могилянська академія була одним із найвпливовіших центрів освіти, науки, видавничої справи в Україні та Росії.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	

9-й клас (52 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Розподіл території України між двома імперіями на Східну (Російську) і Західну (Австрійську). Україна в умовах загальноєвропейської кризи аграрно-ремісницької цивілізації. Утвердження індустріального суспільства. Українське національне відродження.	Учень/учениця: <i>хронологічно співвідносить</i> процеси, які відбувалися на землях України, із загальноєвропейськими тенденціями історичного розвитку; <i>показує на карті</i> території розселення українців та територіальні зміни наприкінці XVIII — на початку XIX ст.; <i>зіставляє</i> їх із сучасними кордонами України; <i>пояснює</i> , які тенденції розвитку українського суспільства домінували у XIX ст., що таке ринкові відносини, що таке індустріальне суспільство; <i>називає</i> причини кризи аграрної цивілізації.
	2	Тема1. ФОРМУВАННЯ МОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ. ТЕОРІЯ ТА СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст. Від етносу до нації; від Малоросії та Галицької Русі до України. «Українське питання» — проблема панівних націй. «Український проект». Чим поняття «українська нація» відрізняється від понять «українська народність» або «український етнос». Які характеристики їх визначають. Староукраїнство і українство Нового часу. Історична пам'ять — найсуттєвіший чинник формування національної свідомості. Значення фольклору та етнографії в дослідженні національних ознак українців. Пошук науково-історичних підвалин української окремішності. Початок академічного (наукового) етапу українського визвольного руху. Російська панславістська, польська федеративна і українська слов'янофільська теорії. Шляхи мобілізації української нації в умовах модернізаційних трансформацій суспільства. Ідея соборності українських земель. Релігійно-конфесійні проблеми в національному питанні.	Учень/учениця: <i>виявляє</i> розуміння понять «етнос», «народність», «нація»; <i>орієнтується</i> у визначеннях «український проект», «російський і польський імперські проекти»; <i>описує і порівнює</i> стан українського питання в межах Російської і Австрійської імперій, різниці суспільно-політичних прав українського населення та сусідніх прийшлих російської та польської націй; <i>визначає</i> мотиви дій української еліти по виокремленню українських національних інтересів; <i>аналізує</i> та <i>узагальнює</i> діяльність провідників українського руху першої половини XIX ст. — етнографів, фольклористів, істориків, громадських і церковних діячів, їхні твори, що підносили значення народу, його права керувати суспільним життям на своїй території; <i>зіставляє</i> історичні і літературні джерела, визначаючи програмні цілі ідейних керівників національного руху; <i>здійснює</i> критичний аналіз джерел та інтерпретує теоретичні постулати лідерів українського руху; <i>характеризує</i> зміст програмних ідеологічних творів: «Малоросійські пісні...» М. Максимовича, «Закон Божий» М. Костомарова та ін.

	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	6	Тема 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ — У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХІХ ст. Українські землі у складі Російської імперії: адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Національне та соціальне становище українського населення. Проникнення буржуазних рис повсякденного життя у побут мешканців міста і села. Життя великих міст. Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії: адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Політика австрійського уряду щодо українців. Національне та соціальне становище українського населення. Зміни у побуті, стилі та традиціях життя міста і села. Вплив міжнародних відносин на розвиток українських земель в першій третині ХІХ ст. Україна в Російсько-турецькій війні 1806—1812 рр. та Російсько-французькій війні 1812 р. Азовське козацьке військо. Початок національного відродження. Національна ідея в суспільно-політичному русі України. «Історія русів». Українська автономістська ідея. Новгород-Сіверський гурток. Українське культурне відродження на Слобожанщині. Поширення ідей Просвітництва у Західній Україні. Пробудження національного життя. Українська національна ідея в середовищі греко-католицьких священників. «Руська трійця». Масонство в Україні. Україна в програмних документах декабристів. Повстання Чернігівського полку. Польське повстання 1830—1831 рр. і Україна.	Учень/учениця: визначає хронологічну послідовність подій періоду; показує на карті українські землі у межах імперій; на основі карти порівнює політико-адміністративний устрій українських земель у складі Російської імперії з політико-адміністративним устроєм українських земель у складі Австрійської монархії; показує на карті територіальні зміни; описує та порівнює становище українського населення та риси повсякденного життя українців у складі Російської та Австрійської імперій; визначає цілі (мотиви) участі українців у війнах за їхніми діями; аналізує та узагальнює історичні факти, визначає причини, сутність і наслідки піднесення національної ідеї, національного та суспільно-політичного рухів; зіставляє дані історичних та літературних джерел для аналізу програмних позицій антиурядових організацій; здійснює критичний аналіз джерел та інтерпретує події, подані в історичних документах; характеризує зміст і значення «Енеїди» та «Русалки Дністрової».
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	

	7	Тема 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ НАРОДУ ТА УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. Сільське господарство. Початок промислової революції. Формування фабрично-заводської промисловості. Міста. Розвиток внутрішньої торгівлі. Одеса. Місце України в зовнішній торгівлі Російської імперії. Повсякденне життя. Соціально-економічне становище українського населення під владою Австрійської та Російської імперій і соціальні рухи. Форми й характер протесту козаків, селян та військових поселенців. Селянські виступи під проводом У.Кармелюка. «Київська козаччина» 1855 р. Селянські виступи в Галичині, Буковині, Закарпатті. Утворення Кирило-Мефодіївського братства. Програмні документи й громадсько-політична діяльність братчиків. Місце Т.Шевченка в українському національному відродженні. П.Куліш. М.Костомаров. Риси ментальнісних установок, що відрізняли українців від сусідніх національних спільнот: поляків і росіян. Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революції 1848—1849 рр. в Австрійській імперії. Зв'язки діячів українського руху Наддніпрянщини з лідерами чеського і південнослов'янського відродження. Утворення та діяльність Головної руської ради. Українське питання на Слов'янському з'їзді у Празі. Участь українців у виборах до австрійського парламенту.	Учень/учениця: <i>визначає</i> хронологічну послідовність подій періоду, <i>хронологічно співвідносить</i> діяльність Кирило-Мефодіївського братства та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революцій 1848—1849 рр. у Австрійській імперії та інших країнах Європи; <i>пояснює</i> на основі карти економічні та соціальні процеси (наприклад, господарська інфраструктура, спеціалізація регіонів, особливості становища населення у зв'язку з економічним розвитком тощо), <i>показує</i> на карті території, охоплені антикріпосницьким рухом; <i>показує</i> на карті й <i>співвідносить</i> території, охоплені національно-визвольним рухом в українських землях та революційними подіями у країнах Європи; <i>порівнює</i> соціально-економічний розвиток українських земель, становище населення та явища повсякденного життя українців під владою Росії та Австрії; <i>характеризує</i> та <i>оцінює</i> особливості розвитку сільського господарства, промисловості й торгівлі даного періоду; <i>доводить</i>, що кріпосне право гальмувало економічний розвиток України, призводило до посилення національного та соціального гніту тощо; <i>визначає</i> та <i>характеризує</i> передумови, причини, форми, характер і наслідки протесту різних верств українського населення, сутність програмних вимог національно-визвольного руху; <i>порівнює</i> мету, завдання і форми національного руху наприкінці 40-х років XIX ст. в українських землях під владою Росії та Австрії з вимогами європейських народів під час революцій; <i>дає</i> власну оцінку діяльності У.Кармелюка, Т.Шевченка, Кирило-Мефодіївського братства та значення подій 1848—1849 рр. на західноукраїнських землях.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	3	Тема 4. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ XVIII — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. Особливості розвитку культури. Капіталізація і її вплив на культуру. Освіта. Київський та Харківський	Учень/учениця: <i>показує</i> на карті основні місця і території, пов'язані з розвитком освіти, науки та мистецтва; <i>визначає</i> і <i>характеризує</i> основні чинники, особливості розвитку, явища, процеси та пам'ятки культури цього періоду; <i>описує</i> явища культурного та духовного життя;

		університети. Гімназії. Рішельєвський та Ніжинський ліцеї. Наука. Видатні вчені. Нова українська література і театр як відображення тенденцій суспільного розвитку. Т. Шевченко, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемовський, Є.Гребінка. Музика, образотворче мистецтво і архітектура в пошуках українського мистецького стилю. Традиційно-побутова культура у селі та місті. Релігійне життя. Доля української жінки.	<i>порівнює</i> ідеї та цінності, характерні для тогочасної культури, із сучасними державотворчими ідеями та культурними цінностями українців; <i>оцінює</i> внесок окремих діячів у вітчизняну та світову культуру.
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	5	Тема 5. МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СЕРЕДИНІ — У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. Вплив аграрної реформи уряду Франца-Йосифа 1848 р. на розвиток економіки у західноукраїнських землях. Селянська реформа 1861 р. у Наддніпрянській Україні. Зміни в сільському господарстві. Капіталізація. Ринкові відносини. Поширення вільнонайманої праці. Розвиток промисловості. Особливості індустріалізації в Україні. Розвиток міст і сіл. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Українські підприємці. Родини Яхненків і Симиренків. Реформи адміністративно - політичного управління 60—70-х років XIX ст. у підросійській Україні. Зміни у соціальній структурі суспільства. Суперечливі процеси модернізації повсякденного життя. Початок трудової еміграції.	Учень/учениця: <i>хронологічно співвідносить</i> (синхронізує) модернізаційні процеси в українських землях з аналогічними процесами в європейських країнах; <i>на основі карти описує і характеризує</i> модернізаційні процеси в українських землях; <i>характеризує</i> основні реформи суспільного життя в українських землях і <i>визначає</i> їх наслідки; <i>описує</i> явища і <i>наводить</i> статистичні дані щодо соціальних та економічних зрушень в українських землях, на основі їх узагальнення <i>визначає</i> основні тенденції модернізації українського суспільства у другій половині XIX ст.; <i>доводить</i> закономірність процесів модернізації у розвитку українських земель цього періоду; <i>пояснює</i> суперечливий характер явищ і процесів модернізації повсякденного життя українців у другій половині XIX ст.; <i>дає оцінку</i> цим зрушенням, <i>визначає</i> їх наслідки щодо соціального розвитку та життя людей.
	1	<i>Резервний час</i>	
	2	Тема 6. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ. УКРАЇНОФІЛЬСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЦЬКИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ЕТАПИ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ Зіткнення російської, польської, німецької і австрійської національних ідей на українських землях. Українське питання, його головні засади і принципи. Україна в геополітичних стратегіях Росії, Німеччини, Австро-Угорщини. Хлопомани і народовці.	Учень/учениця: <i>визначає</i> поняття: «конструктивний та деструктивний міф», «малоросійство», «москвофільство»; <i>порівнює</i> три основних етапи українського визвольного руху: академічний, українофільський і політичний; <i>дає</i> їх головні типологічні характеристики; <i>характеризує</i> постання основних політичних напрямів українського національно-визвольного руху: націонал-демократизму, соціалізму, соціал-демократизму, самостійництва;

		Москвофільство і малоросійство. Подвійна лояльність української еліти. Український соціалізм. М. Драгоманов. Націонал-демократична течія — галицькі народовці і київські старогромадівці. Ідея територіалізму — патріотизму землі та концепт «українська політична нація». Національний соціал-демократизм. Участь представників різних етносів в українському визвольному русі.	дає власну інтерпретацію причин, які гальмували національних рух, зберігали прихильність до імперських концепцій існування України.
	5	Тема 7. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст. Початок громадівського руху наприкінці 50-х — у 60-х роках ХІХ ст. Київська та інші громади. Журнал «Основа». В. Антонович. Валуєвський циркуляр. Основні течії суспільно-політичного руху в 50—60-х роках ХІХ ст. на західноукраїнських землях: москвофіли та народовці. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Польське повстання 1863—1864 рр. і Україна. Відродження громадівського руху в 70—90-х роках. Громадівський рух. «Південно-Західний відділ Російського географічного товариства». «Київський телеграф». Емський указ. Російський громадсько-політичний рух народників в українських землях. Діяльність галицьких народовців у другій половині 70-х—90-ті роки ХІХ ст. Розгортання руху народовців на Буковині та в Закарпатті. Радикальний рух у Галичині. «Новоерівська» політика народовців. О. Барвінський та О. Кониський. Утворення першої політичної партії в Україні (РУРП). І. Франко. Утворення УНДП та УСДП. Самостійницька позиція партій Західної України. Українці в Галицькому сеймі та Австрійському парламенті. Українці-самостійники (М. Міхновський і Ю. Бачинський).	Учень/учениця: визначає хронологічні межі етапів громадівського руху, синхронізує прояви суспільно-політичного та визвольного руху в різних регіонах та європейських країнах; на основі карти простежує зв'язок між процесами модернізації суспільства та піднесенням визвольного руху; визначає, характеризує та порівнює основні причини, прояви, форми та наслідки суспільно-політичного і визвольного руху в українських землях Російської та Австро-Угорської імперій; дає характеристику та оцінює діяльність провідних представників визвольного руху.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	

	4	Тема 8. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. Особливості розвитку української культури. Освіта. Недільні школи в Наддніпрянській Україні. Вищі навчальні заклади. Новоросійський університет. Наука. Наукові товариства. М. Грушевський. Література. Драматургія. Архітектура та містобудування. Живопис. Музика. Музеї. Українські підприємці-благодійники. Родини Терещенків та Харитоненків. Фольклор та декоративно-ужиткове мистецтво. Повсякденне життя: звичаї, традиції, побут. Зміни у житті українських жінок. Особливості релігійного життя.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> основні місця і території, пов'язані з розвитком освіти, науки та мистецтва; <i>визначає і характеризує</i> основні чинники, особливості розвитку, явища, процеси та пам'ятки культури цього періоду; <i>порівнює</i> ідеї та цінності, що були характерні для тогочасної культури, із сучасними цінностями українського суспільства; <i>характеризує та оцінює</i> внесок окремих діячів у вітчизняну і світову культуру; <i>порівнює</i> прояви і шляхи процесу консолідації української нації з аналогічними процесами в Італії та Німеччині в цей період.
	1	<i>Тематичне оцінювання</i>	
	3	Тема 9. НАШ КРАЙ НАПРИКІНЦІ XVIII — у XIX ст. Особливості модернізації регіону і краю в другій половині XVIII — поч. XX ст. Вплив адміністративно-територіальних реформ 60—70-х років XIX ст. на систему управління краю. Етнічний і соціальний склад мешканців. Міграція. Господарське життя. Духовне життя: вірування, звичаї, традиції, побут. Вплив визвольного руху на свідомість місцевого населення. Особливості розвитку культури. Повсякденне життя різних верств місцевого населення.	Учень/учениця: <i>показує на карті</i> просторові межі краю і <i>описує</i> особливості адміністративно-територіального устрою, <i>характеризує на основі карти</i> модернізаційні процеси, що відбувалися на території краю; <i>хронологічно співвідносить</i> основні події та історичні процеси в краї з подіями і процесами вітчизняної та європейської історії; <i>описує</i> побут, повсякденне життя людей краю на основі аналізу та узагальнення даних різних джерел інформації (текстів, фрагментів історичної літератури, писемних та речових історичних джерел, ілюстрацій, фондів та експонатів музеїв, історичних пам'яток); <i>характеризує</i> особливості духовного та суспільного життя мешканців краю, порівнюючи з аналогічними явищами та процесами на інших територіях України.
	1	<i>Підсумкове оцінювання</i>	
	4	<i>Резервний час</i>	

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

7– 9 класи

7-й клас (35 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Побудова підручника. Додаткова навчальна література та електронні засоби навчання. Поняття «історія Середніх віків». Хронологічні межі й періодизація історії Середніх віків. Спадщина Середньовіччя. Джерела.	Учень/учениця: <i>називає</i> хронологічні межі та періодизацію Середніх віків; <i>пояснює</i> і <i>застосовує</i> поняття: «Середні віки»; <i>характеризує</i> джерела вивчення Середньовіччя.
	6	Тема 1. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ Народження середньовічної Європи. Римський і варварський світи в середині I тис. Франкська держава Меровінгів. Прихід до влади династії Каролінгів. Імперія Карла Великого та її поділ. Людина Середньовіччя. Склад і рух населення. Тривалість життя і «трійця злигоднів»: голод, війни, хвороби. Засоби комунікації. Середньовічний замок. Сім'я, становище жінки, ставлення до дітей. Матеріальний світ і повсякденне життя. Технічні нововведення та винаходи. Зброя та військово спорядження. Житло й хатнє начиння. Одяг і мода. Харчування.	Учень/учениця: <i>називає</i> час Великого переселення народів, існування франкської держави Меровінгів та імперії Карла Великого; дату падіння Західної Римської імперії, утворення Франкської імперії та укладення Верденського договору; основні стани суспільства; держави, що утворилися після поділу Франкської імперії; технічні винаходи, атрибути повсякденного життя; <i>показує на карті</i> напрямки Великого переселення народів; території германських королівств, імперії Карла Великого; поділ Франкської імперії; <i>описує</i> середньовічне місто, феодальний замок, інтер'єр житла, транспорт, зброю та військові спорядження; <i>пояснює</i> і <i>застосовує</i> поняття: «Середньовіччя», «феодал», «феодальна роздробленість», «стани», «становища монархія», «ремесло», «цех», «міграція», «гільдія»; <i>характеризує</i> видатних правителів раннього Середньовіччя (Хлодвіг, Піпін

		Суспільство і держава. Нова структура суспільства і теорія трьох станів. Духовенство біле та чорне. Світські феодали та система васалітету. Селянство. Королівська влада і виникнення станової монархії. Середньовічне місто. Виникнення міст, їх населення та зовнішній вигляд. Боротьба городян із сеньйорами, міські комуни. Ремесло й цехи. Торгівля та лихварство. Городянин — людина нового типу.	Короткий, Карл Великий); <i>визначає</i> характерні риси структури середньовічного суспільства, «варварських» королівств, станової монархії, цехового ремесла; <i>порівнює</i> античне і середньовічне місто; побут, житло, одяг античної та середньовічної людини; різні стани середньовічного суспільства; <i>наводить приклади</i> взаємодії людини і природи в Середні віки; рухів народонаселення; <i>висловлює судження</i> щодо причин і наслідків феодальної роздробленості, появи середньовічних міст, рівня розвитку техніки, транспорту.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	2	Тема 2. РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ Католицька церква в V—XIII ст. Християнська церква в ранньому Середньовіччі. Християнізація Європи. Посилення папства. Виникнення і діяльність чернечих орденів. Могутність і занепад папства. Організація папством Хрестових походів. Духовно-рицарські ордени. Боротьба церкви з єретиками. Папство в XIII — на початку XV ст.	Учень/учениця: <i>називає</i> час Хрестових походів; дату церковного розколу; чернечі та духовно-рицарські ордени; <i>показує на карті</i> територію поширення католицизму; напрямки хрестових походів; місцезнаходження держав хрестоносців; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «єретик», «інквізиція», «чернечий орден», «духовно-рицарський орден»; <i>описує</i> хрестові походи; <i>наводить приклади</i> католицьких чернечих орденів, могутності папської влади в XII—XIII ст.; <i>порівнює</i> роль християнської церкви в ранньому, середньому та пізньому Середньовіччі; <i>висловлює судження</i> щодо причин і наслідків християнізації Європи, Хрестових походів.
	2	Тема 3. ВІЗАНТІЯ. АРАБСЬКИЙ СВІТ Візантійська імперія. Утворення Візантійської імперії. Правління Юстиніана. Протистояння ворогам у VII—XI ст., іконоборство. Загибель імперії. Культура Візантії. Арабський халіфат. Аравія та її населення. Мухаммад і виникнення ісламу. Арабські завоювання. Розквіт і занепад Халіфату. Знання та культура арабського світу.	Учень/учениця: <i>називає</i> час правління Юстиніана, життя Мухаммада, утворення Арабського халіфату, дати виникнення ісламу, падіння Константинополя; <i>показує на карті</i> території Візантійської імперії, Арабського халіфату у різні часи їх існування; напрямки військових походів; територію поширення ісламу; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «імперія», «іслам», «халіфат»; <i>описує</i> пам'ятки візантійської та арабської культури; <i>характеризує</i> визначні історичні постаті (Юстиніан, Феодора, Василій II Болгаробоець, Мухаммад); визначні постаті ісламської культури (Аль-Біруні, Ібн Сіна, Фірдоусі); <i>визначає</i> характерні риси візантійського та арабського суспільства; ісламські моральні цінності; <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки при аналізі піднесення та занепаду Візантійської імперії та Арабського халіфату;

			<i>висловлює судження щодо внеску візантійської та арабської культури у світову духовну спадщину.</i>
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	5	Тема 4. ЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕРЖАВИ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ Скандинавія. Нормани. Походи вікінгів. Виникнення та розвиток Скандинавських держав. Духовне життя. Християнізація скандинавських народів. Франція. Посилення королівської влади. Правління Філіппа IV Красивого. Початок Столітньої війни. Подвиг Жанни Д'Арк. Завершення Столітньої війни та об'єднання Франції. Англія. Англосаксонські королівства і нормандське завоювання Англії. Держава Плантагенетів. Велика хартія вольностей. Виникнення парламенту, народні рухи. Війна Червоної і Білої троянд. Священна Римська імперія. Утворення Священної Римської імперії. Посилення імператорської влади за правління Штауфенів. Німецький «наступ на Схід». Утворення Швейцарського союзу. Закріплення територіальної роздробленості. Країни Середземномор'я. Італійські міські республіки. Папська область, Південна Італія та Сицилія. Мусульманська Іспанія. Реконкіста і утворення Іспанського королівства.	Учень/учениця: <i>називає</i> час походів вікінгів, утворення Скандинавських держав, Священної Римської імперії, Швейцарії, посилення королівської влади за Філіппа IV Красивого, правління Плантагенетів в Англії, підписання «Великої хартії вольностей», дати скликання Генеральних штатів у Франції, англійського парламенту; хронологічні межі Столітньої війни; <i>показує на карті</i> напрямки походів вікінгів; територію скандинавських держав, Англії, Франції, країн Середземномор'я, Швейцарії, Священної Римської імперії в різні періоди Середньовіччя; основні події Столітньої війни; напрямком німецького «наступу на Схід»; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «парламент», «громадянська війна», «республіка», «Реконкіста»; <i>описує</i> пам'ятки культури європейських народів, найвизначніші битви, засідання парламенту, подвиг Жанни Д'Арк; <i>характеризує</i> визначні історичні постаті (Вільгельм Завойовник, Філіпп IV Красивий, Жанна Д'Арк, Генріх II Плантагенет, Оттон I, Фрідріх I Барбаросса, Фрідріх II Штауфен, Фернандо, Ізабелла); <i>визначає</i> основні риси європейських парламентів, політики європейських монархів, європейського суспільства; <i>наводить приклади</i> взаємовпливу європейських держав, взаємодії світської влади з папством; <i>порівнює</i> середньовічні монархії і республіки, внутрішню й зовнішню політику європейських держав; <i>висловлює судження щодо</i> значення виникнення парламентів.
	2	Тема 5. КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ В V—XV ст.* Середньовічні знання та освіта. Витоки середньовічної культури. «Каролінгське відродження». Схоластика. Школи та університети. Поява дослідних знань. Література і мистецтво. Героїчний епос і лицарська культура. Міська культура. Книгодрукування. Архітектура. Раннє Відродження і гуманізм.	Учень/учениця: <i>називає</i> час поширення романського та готичного стилю, період раннього Відродження; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «схоластика», «алхімія», «Відродження», «гуманізм», «раціоналізм»; <i>описує</i> романський і готичний храми; навчання в школах і університетах; <i>характеризує</i> визначні постаті європейської культури, розвиток освіти, літератури й мистецтва; <i>визначає</i> характерні риси середньовічного світогляду, раннього Відродження і гуманізму, архітектурні стилі; <i>наводить приклади</i> здобутків лицарської та міської культури; <i>порівнює</i> романський і готичний стилі;

			<i>висловлює судження щодо значення появи дослідних знань і розвитку гуманістичних ідей; внеску культури Середньовіччя у світову духовну спадщину.</i>
		* Може викладатись після теми 2.	
	1	<i>Узагальнення</i>	
	1	<i>Резервний час</i>	
	4	Тема 6. СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХНІ СУСІДИ Держави Центральної та Східної Європи. Виникнення слов'янської писемності і держави західних слов'ян. Ян Гус і гуситські війни. Болгарське царство. Угорщина. Польське королівство. Північно-Східна Русь у XII — першій половині XIV ст. Володимиро-Суздальське князівство. Великий Новгород. Монгольське завоювання Русі. Невська битва та Лядове побоїще. Початок збирання руських земель навколо Москви. Утворення та зміцнення Московської держави. Дмитрій Донської і Куликовська битва. Правління Івана III. Повалення ординського іґа і народження Московської держави. Державне управління. Культура і повсякденне життя. Турецька держава. Виникнення Османської держави. Завоювання османів. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Удосконалення державного устрою.	Учень/учениця: <i>називає</i> час утворення і піднесення держав Центральної та Східної Європи, Московської та Османської держав; гуситських війн; дати загибелі Візантійської імперії, Куликовської битви, повалення монгольського іґа, Грюнвальдської битви; <i>показує на карті</i> територію Чехії, Угорщини, Польщі, князівств Північно-Східної Русі, Московської та Османської держав у різні періоди Середньовіччя; напрямки османських завоювань; перебіг гуситських війн, місця головних битв; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «гуситські війни», «яничари»; <i>описує</i> пам'ятки культури, побут населення, найвизначніші битви; <i>характеризує</i> визначні історичні постаті (Кирило і Мефодій, Ян Гус, Ян Жишка, Болеслав I Хоробрий, Казимир III Великий, Юрій Долгорукий, Дмитрій Донської, Іван III, Мехмед II); <i>наводить приклади</i> боротьби проти завойовників, шляхів подолання соціальних, світоглядних і міждержавних конфліктів, досягнень та взаємовпливу культури. <i>визначає</i> особливості державного управління зазначених держав, соціальної структури суспільства; <i>аналізує та порівнює</i> становлення і розвиток держав Центральної, Східної Європи, Північно-Східної Русі та Османської імперії; <i>висловлює судження</i> щодо спрямованості й значення гуситських війн; про внесок культури держав Центральної, Східної Європи, Північно-Східної Русі та Османської імперії у світову духовну спадщину, про взаємовплив культур.
	2	Тема 7. ІНДІЯ. КИТАЙ Індія. Господарське життя Общини і касти. Делійський султанат. Релігія та звичаї. Наука і культура. Китай. Об'єднання держави. Імперія Тан. Китай під владою монголів. Повернення незалежності, державне управління. Культура.	Учень/учениця: <i>називає</i> час утворення та існування Делійського султанату. <i>показує на карті</i> територію Делійського султанату, Китайської держави; напрямки монгольських завоювань, місця головних битв; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «касти», «варни», «султанат», «конфуціанство», «індуїзм»; <i>описує</i> пам'ятки Індії та Китаю, побут населення; <i>визначає особливості</i> державного управління, соціальної структури Індії та Китаю; <i>наводить приклади</i> досягнень культури Індії та Китаю, боротьби проти завойовників, шляхів подолання соціальних, світоглядних і міждержавних конфліктів; <i>порівнює</i> становлення і розвиток держав Європи і Азії; <i>висловлює судження</i> щодо внеску культури Китаю та Індії в світову духовну спадщину.

	1	Узагальнення	
	4	Резервний час	

8-й клас (35 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями й структурою курсу. Побудова підручника. Додаткова навчальна література та електронні ресурси. Хронологічні межі й періодизація. Поняття Нового часу. Політична карта Європи. Народонаселення.	Учень/учениця: <i>називає</i> хронологічні межі та періодизацію Нового часу; <i>показує на карті</i> головні європейські країни; <i>пояснює</i> та <i>застосовує</i> поняття: «Новий час», «ранній Новий час».
		Ранній Новий час	(кінець XV — перша половина XVII ст.)
	2	Тема 1. ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ: ЗУСТРІЧ ЦИВІЛІЗАЦІЙ Відкриття європейців. Причини й передумови Великих географічних відкриттів XV—XVI ст. Подорожі португальців. Христофор Колумб і відкриття Нового Світу. Перша навколосвітня подорож. Завоювання Нового Світу. Конкістадори у Новому Світі. Перші колонії. Освоєння європейцями Північної Америки. Наслідки Великих географічних відкриттів.	Учень/учениця: <i>називає</i> час Великих географічних відкриттів, поширення ідей гуманізму, дату відкриття Америки Х. Колумбом; імена видатних мандрівників, доколумбові цивілізації Америки; <i>показує на карті</i> напрямки подорожей європейців та нові торговельні шляхи й основні географічні відкриття; <i>пояснює</i> і <i>застосовує</i> поняття: «Великі географічні відкриття», «колонія», «мануфактура», «капіталізм», «буржуазія», «найманий робітник»; <i>описує</i> подорожі європейців, доколумбові цивілізації Америки, життя і побут людини раннього Нового часу;
	2	Тема 2. ЛЮДИНА РАННЬОЇ НОВОЇ ДОБИ Матеріальний світ і суспільство. Зміни в суспільстві. Шлюб і сім'я, становище жінки. Технічні вдосконалення. Господарювання, мануфактури, капіталізм. Повсякденне життя Західної Європи. Житло і хатнє начиння. Зміни в харчуванні. Правила застілля. Одяг і мода.	<i>наводить приклади</i> руйнування середньовічного укладу, нових цінностей західноєвропейців; <i>порівнює</i> картину світу, життя людей, технічні прилади Середньовіччя та раннього Нового часу; <i>визначає</i> характерні риси матеріального світу людини раннього Нового часу; <i>обгрунтовує</i> зв'язок між причинами, сутністю та наслідками Великих географічних відкриттів; <i>аналізує</i> наведені історичні джерела; <i>висловлює судження</i> щодо характеру і значення змін у соціально-економічному житті людини раннього Нового часу.
	2	Тема 3. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ* Народження нової культури. Італійські гуманісти. Гуманізм за Альпами. Поява утопій. Політичні теорії. Мистецтво Високого Відродження.	Учень/учениця: <i>називає</i> хронологічні межі епохи Високого Відродження; імена видатних митців та їх найвідоміші творіння; <i>показує на карті</i> найвизначніші культурні центри; <i>пояснює</i> і <i>застосовує</i> поняття: «Відродження», «гуманізм»;

		Новий тип творчої людини. Італійське Відродження. Мистецтво Німеччини. Мистецтво Нідерландів. * Тема може бути викладена після теми 5.	описує найвизначніші пам'ятки культури; визначає характерні риси мистецтва епохи Високого Відродження; аналізує та порівнює мистецтво Високого Відродження та Середньовіччя, італійське та Північне Відродження; наводить приклади високого рівня розвитку мистецтва; висловлює судження щодо відображення у творчості митців Відродження цінностей Нового часу.
	2	Тема 4. РЕФОРМАЦІЯ І КОНТРРЕФОРМАЦІЯ Реформація в Німеччині. Німеччина напередодні Реформації. Мартін Лютер і початок Реформації. Народна Реформація. Від народження протестантизму до Аугсбурзького миру. Поширення Реформації та Контрреформація. Реформація в Женеві і поява кальвіністської церкви. Перехід папства до Контрреформації. Орден єзуїтів. Тридентський собор.	Учень/учениця: називає час Реформації, релігійних війн у Франції, правління вказаних монархів; хронологічні межі Тридцятилітньої війни, Національно-визвольної війни в Нідерландах; показує на карті основні західноєвропейські держави, регіони поширення католицької й протестантських церков, перебіг Національно-визвольної війни в Нідерландах, Тридцятилітньої війни; пояснює і застосовує поняття: «Реформація», «Контрреформація», «протестантизм», «кальвінізм», «орден єзуїтів», «релігійні війни», «національно-визвольна війна», «протекціонізм»; наводить приклади наростання кризових явищ у католицькій церкві, контрреформаційних заходів католицької церкви, національно-визвольного характеру війни у Нідерландах; описує двір монарха, життя різних верств населення у мирний й військовий час; характеризує діяльність видатних постатей XVI—XVII ст. (М. Лютер, Т. Мюнцер, Ж. Кальвін, І. Лойола, Ришельє, Єлизавета I, Генріх IV, В. Оранський), зміни у повсякденному житті; визначає характерні риси реформаційних учень, Контрреформації, абсолютної монархії, національно-визвольної війни; розкриває особливості внутрішньої й зовнішньої політики вказаних держав; аналізує причини, характер та значення Реформації, національно-визвольної війни у Нідерландах, Тридцятилітньої війни; порівнює реформаційні вчення, абсолютну монархію Франції, Англії та Іспанії; аналізує наведені історичні джерела; висловлює судження щодо напрямів економічного, політичного та духовного розвитку вказаних країн у XVI—XVII ст.
	6	Тема 5. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕРЖАВИ В XVI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст. Франція. Народження абсолютизму. Релігійні війни. Генріх IV. Кардинал Ришельє. Іспанія. Іспанія на межі XV—XVI ст. Правління Карла V. Філіп II. Занепад Іспанії. Нідерланди. Нідерланди у складі іспанської монархії. Початок національно-визвольного руху. Гьози і Вільгельм Оранський. Народження республіки. Англія. Зміни в суспільстві. Королівська Реформація. Єлизавета I. Прихід до влади династії Стюартів. Міжнародні відносини. Характер міжнародних відносин. Народження постійної дипломатії. Тридцятилітня війна. Вестфальський мир.	
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	

	2	Тема 6. ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРА КІНЦЯ XVI — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст. Досягнення науки та тягар марновірства. Нові знання про Всесвіт. Пошук нових способів пізнання світу. Досягнення медицини. «Полювання на відьом». Література й мистецтво. Характер європейської культури. Літературні образи Мігеля Сервантеса. В. Шекспір і театр. Мистецтво доби бароко.	Учень/учениця: називає час епохи бароко; імена видатних митців та їх найвідоміші творіння; показує на карті найвизначніші культурні центри; пояснює і застосовує поняття «бароко»; описує найвизначніші пам'ятки культури доби бароко; наводить приклади високого рівня розвитку культури кінця XVI-XVII ст.; визначає характерні риси європейської культури кінця XVI-XVII ст.; характеризує та аналізує діяльність видатних науковців і митців та їх найкращі твори; порівнює мистецтво Відродження та бароко; висловлює судження щодо відображення у творчості митців бароко цінностей Нового часу.
	2	Тема 7. ПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА І МОСКОВСЬКЕ ЦАРСТВО Польська держава. Фільварково-панщинна система. Шляхетська демократія. Утворення Речі Посполитої. Зовнішня політика. Культура. Московська держава Правління Івана IV Грозного. Смутний час. Воцаріння династії Романових. Росія і українські землі. Культура.	Учень/учениця: називає час піднесення Польської держави, період Смутного часу, правління Івана Грозного; дати Люблінської та Берестейської уній, польсько-турецької війни, воцаріння династії Романових; показує на карті території Речі Посполитої, Московського царства, напрями їх зовнішньої політики; пояснює і застосовує поняття: «унія», «шляхта», «фільварок», «опричнина», «церковний розкол», «самодержавство», «Смутний час»; наводить приклади досягнень культури Речі Посполитої та Московського царства; описує становище українських земель у складі Речі Посполитої та Московського царства; характеризує та аналізує основні стани суспільства, напрямки зовнішньої політики, досягнення культури; визначає характерні риси державного устрою Речі Посполитої та Московської держави, московсько-українських відносин; порівнює релігійне життя та характерні риси розвитку у західноєвропейських країнах, Речі Посполитій та Московському царстві. аналізує наведені історичні джерела.
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
Новий час. Перша частина (друга половина XVII—XVIII ст.)			
8		Тема 8. КРИЗА СТАРОГО ПОРЯДКУ. ПОЧАТОК МОДЕРНІЗАЦІЇ Револуція XVII ст. і промисловий переворот в Англії.	Учень/учениця: називає хронологічні межі Англійської революції; час промислового перевороту та громадянської війни в Англії доби Просвітництва; правління вказаних монархів;

	Англія напередодні революції. Карл I. О. Кромвель. Переворот 1668 р. Початок промислового перевороту. Франція. Абсолютизм за Людовіка XIV. Двір Короля сонце. Ж.Б. Кольбер. Війни Людовіка XIV. Французький класицизм. Доба Просвітництва. Витоки й зміст Просвітництва. Французьке Просвітництво. Вплив Просвітництва на суспільство. Література і мистецтво. Зміни в повсякденному житті. Освічений абсолютизм. Пруське королівство. Нова державна політика Фрідріха II. Австрія за правління Марії Терезії. Реформи Йосипа II. Росія. Московська держава наприкінці XVII ст. Реформи й зовнішня політика Петра I. Двірцеві перевороти. Епоха Катерини II. Правління Павла I. Культура і повсякденне життя.	<i>показує на карті</i> основні події Англійської революції та громадянської війни; основні промислові центри Англії; напрями зовнішньої політики Франції, Пруссії, Австрії, Англії; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «промисловий переворот», «протекторат», «освічений абсолютизм», «лорд-протектор», «Просвітництво», «енциклопедисти», «класицизм», «технічний прогрес»; <i>наводить приклади</i> технічного прогресу, реформ освічених монархів, нових цінностей у житті суспільства; <i>визначає</i> характерні ознаки промислового перевороту, абсолютизму у Франції, освіченого абсолютизму, Просвітництва, класицизму; <i>описує</i> пам'ятки доби Просвітництва, повсякденне життя у різні періоди розвитку держав; <i>аналізує та порівнює</i> погляди просвітників, розвиток європейських держав у XVIII ст.; <i>аналізує</i> наведені історичні джерела; <i>висловлює судження</i> щодо значення доби Просвітництва, класицизму в історії людства, наслідків реформ, революції. Учень/учениця: <i>називає</i> час правління Петра I та Катерини II, хронологічні межі Північної війни, дати поділів Речі Посполитої; імена видатних діячів російської культури XVIII ст.; <i>показує на карті</i> напрями зовнішньої політики та територіальні зміни Російської імперії у XVIII ст.; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «імперія», «двірцеві перевороти»; <i>описує</i> зміни у повсякденному житті в Росії XVIII ст.; <i>наводить приклади</i> активної зовнішньої політики, «освіченого» правління, досягнень російської культури XVIII ст.; <i>визначає</i> характерні риси та результати внутрішньої та зовнішньої політики Петра I та Катерини II; <i>аналізує та порівнює</i> політику Петра I, Катерини II та Павла I; <i>аналізує</i> наведені історичні джерела; <i>висловлює судження</i> щодо мети та засобів реалізації внутрішньої та зовнішньої політики Росії у XVIII ст.
	Сполучені штати Америки. Англійські колонії в Північній Америці. Початок боротьби проти метрополії. Проголошення незалежності. Конституція США.	Учень/учениця: <i>називає</i> час утворення англійських колоній у Північній Америці, хронологічні межі війни за незалежність, дату прийняття «Декларації незалежності»; <i>показує на карті</i> англійські колонії в Північній Америці, перебіг основних подій війни за незалежність; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «колонія», «метрополія», «декларація», «конституція», «республіка», «федерація»; <i>наводить приклади</i> особливостей демократичного устрою США;

		<i>описує</i> становище англійських колоній у Північній Америці, найяскравіші події війни за незалежність; <i>визначає</i> характерні риси політики Англії щодо колоній, «Декларації незалежності» та Конституції США; <i>характеризує</i> діяльність видатних історичних діячів; <i>аналізує</i> причини, характер і наслідки війни за незалежність; <i>порівнює</i> державний устрій США й Англії, економічний розвиток метрополії та колоній у Північній Америці; <i>аналізує</i> наведені історичні джерела.
2	Тема 9. КРАЇНИ СХОДУ Османська імперія. Персія. Османської імперії. Перське царство. Правління Надир-шаха. Індія. Держава Великих Моголів. Правління Акбара і Шах Джахана. Проникнення європейців у Індію, встановлення англійського володарювання. Релігійне та культурне життя. Китай та Японія. Китай за правління династії Мін. Імперія Цин. Об'єднання та самозакриття Японії. Культура.	Учень/учениця: <i>називає</i> час існування держави Великих Моголів в Індії, піднесення Османської імперії, розгрому турецької армії під Віднем; початку самоізоляції Китаю та Японії; <i>показує на карті</i> території Османської імперії, Персії, Японії, Китаю, Індії, напрями зовнішньої політики; <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «держави Великих Моголів», «імперія», «іслам», «індуїзм», «конфуціанство», «сьогунат Токугава»; <i>наводить приклади</i> високого рівня розвитку культури країн Сходу, взаємовпливу європейської східної цивілізації; <i>описує</i> пам'ятки культури; <i>визначає</i> основні здобутки культури, релігій Сходу; характерні риси державного устрою країн Сходу; <i>характеризує</i> особливості економічного й політичного розвитку країн Сходу; <i>порівнює</i> європейську та східні цивілізації; <i>аналізує</i> наведені історичні джерела; <i>висловлює</i> судження щодо особливостей розвитку східних цивілізацій.
1	Узагальнення	
1	Резервний час	

9-й клас (35 год)

Дата проведення уроку	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	1	ВСТУП Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Побудова підручника. Додаткова навчальна література та електронні ресурси. Світ наприкінці XVIII — у XIX ст. Періодизація Нової історії. Загальна характеристика змін у господарюванні, політичному житті, утвердження парламентаризму, розвитку духовної сфери суспільства.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> основні особливості розвитку світової цивілізації наприкінці XVIII — у XIX ст.; <i>аналізує</i> роль технічного прогресу; <i>визначає</i> основні зміни в політичному житті, напрями політичної еволюції провідних держав світу, розвитку духовного життя, зміни в побуті людей та їхньому мисленні.
	4	Тема 1. ВЕЛИКА ФРАНЦУЗЬКА РЕВОЛЮЦІЯ КІНЦЯ XVIII ст. ЄВРОПА В ПЕРІОД НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН Французьке суспільство наприкінці XVIII ст. Доба Просвітництва. Причини та початок Французької революції. Декларація прав людини і громадянина. Конституція 1791 р. Встановлення республіки. Якобінська диктатура. Термідоріанська реакція. Франція за Директорії. Наполеон Бонапарт. Франція в період Консульства й Імперії. Кодекси Наполеона. Війни Наполеона. Континентальна блокада. Російський похід Наполеона. Битви під Лейпцигом і Ватерлоо. «100 днів» Наполеона. Територіальні зміни внаслідок Віденського конгресу. Утворення Священного союзу.	Учень/учениця: <i>визначає</i> основні риси кризи феодально-абсолютистської системи у Франції наприкінці XVIII ст., причини Французької революції; <i>характеризує</i> діяльність Установчих і Законодавчих зборів, наслідки повалення монархії, погляди жирондистів і монтаньярів, соціально-економічну політику якобінців, суспільно-політичне життя Франції після Термідоріанського перевороту; <i>дає оцінку</i> якобінській диктатурі, політиці Директорії; <i>аналізує</i> життя французів часів Консульства й Імперії, характер наполеонівських війн, їх вплив на життя і долю народів Європи; <i>пояснює</i> суть політики континентальної блокади, причини краху наполеонівської імперії, характер, спрямованість і наслідки рішень Віденського конгресу; <i>дає характеристику</i> визначним особистостям цього періоду: Вольтеру, Монтеск'є, Руссо, Дідро, Мірабо, Сійєсу, Лафайєту, Дантону, Робесп'єру, Наполеону Бонапарту; <i>показує на карті</i> кордони країн Європи наприкінці XVIII — на початку XIX ст., походи Наполеона, місце основних битв, територіальний перерозподіл Європи за рішенням Віденського конгресу; <i>тлумачить, співвідносить і застосовує</i> поняття і терміни: «революція», «права і свободи громадянина», «інтервенція», «реформа», «Гора і Жиронда», «якобінці», «термідоріанці», «Директорія», «консулат», «Перша імперія», «кодекси Наполеона», «континентальна блокада», «100 днів», «Священний союз».
	5	Тема 2. ЄВРОПА Й АМЕРИКА В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. Політичне становище в Європі після Віденського конгресу. Національний і революційний рухи в Європі в 20–30-х роках XIX ст.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> політичне становище в Європі після Віденського конгресу, основні риси економічного, політичного і суспільного життя країн Європи в 1815—1847 рр., причини і наслідки парламентської реформи в Англії, чартистського руху, переходу Британії до політики вільної торгівлі, розвиток національно-визвольного і

		Велика Британія у першій половині XIX ст. Перша парламентська реформа та її наслідки. Чартизм. Перехід Англії до політики вільної торгівлі. Франція у період Реставрації. Липнева революція і Липнева монархія. Політична роздробленість Німеччини. Втрата своїх позицій Австрією й посилення Пруссії. Суспільно-політичні течії і рухи в Росії. Повстання декабристів. Суспільно-політична думка Європи. «Весна народів». Революція 1848—1849 рр. у Франції. Друга Республіка. Бонапартистський переворот 1851 р. і встановлення Другої імперії. Загальна характеристика революцій у Німеччині, Австрії, Угорщині та Італії. Причини поразки і наслідки революцій 1848—1849 рр. Утворення незалежних держав у Латинській Америці.	революційного руху в Європі; національну політику в Австрійській імперії; відстежує політичний розвиток Франції і Німеччини в 20—40-х роках XIX ст., наслідки політики національного гноблення в Австрійській імперії; аналізує суспільно-політичні рухи в країнах Східної і Західної Європи, причини революції 1848—1849 рр.; розкриває особливості, характер, хід, причини поразок і наслідки революції в європейських країнах у 1848—1849 рр.; показує на карті країни Європи в першій половині XIX ст., утворення незалежних держав у Латинській Америці, революційні і національно-визвольні рухи; дає характеристику визначним особистостям цього періоду: королеві Вікторії, Луї Філіппу, Герцену, Луї Наполеону Бона-парту; тлумачить, співвідносить і застосовує поняття і терміни: «клерикалізм», «політична реакція», «національно-визвольний рух», «чартизм», «політика», «політика вільної торгівлі», «реставрація», «слов'янофіли», «західники», «національне відродження», «весна народів».
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	4	Тема 3. ЄВРОПА Й АМЕРИКА У ДОБУ ОБ'ЄДНАННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА Боротьба Пруссії і Австрії за переважання в Німеччині. Об'єднання Німеччини в 1871 р. Перетворення Австрійської імперії на дуалістичну монархію. Політична роздробленість Італії, піднесення П'ємонту. Два напрями боротьби за об'єднання Італії. Утворення Італійського королівства. Об'єднання Італії. Вікторіанська Британія. Англія — «майстерня світу». Утвердження лібералізму. Формування ліберальної та консервативної партій. Ірландське питання. Зовнішня політика Англії. США в першій половині XIX ст. Особливості соціально-економічного розвитку. Доктрина Монро та її реалізація. Громадянська війна 1861—1865 рр. Реконструкція Півдня.	Учень/учениця: характеризує процес та наслідки політичного об'єднання Німеччини й Італії, перетворення Австрійської імперії на дуалістичну монархію; аналізує два шляхи ринкової революції США, територіальну експансію США на Американському континенті, причини, хід та наслідки громадянської війни; пояснює причини і наслідки перетворення Англії на провідну економічну державу світу; описує колоніальні загарбання Англії в XIX ст., визначає суть політики «блискучої ізоляції»; показує на карті країни Європи в середині XIX ст., колоніальні загарбання Англії, об'єднання Німеччини й Італії, хід громадянської війни в США; дає характеристику визначним особистостям цього періоду: фон Бісмарку, Мадзіні, Кавуру, Гарібальді, Лінкольну; тлумачить, співвідносить і застосовує поняття і терміни: «конституційний конфлікт», «Північнонімецький Союз», «лібералізм», «ідеологія», «політика», «консерватизм», «колонія», «метрополія», «аболіціонізм», «плантаційне господарство», «ринкова економіка», «федерація», «конфедерація», «громадянська війна», «афроамериканці», «реконструкція Півдня».
	6	Тема 4. УТВЕРДЖЕННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ Формування індустріального суспільства в провідних державах Європи і в США. Науково-технічна революція	Учень/учениця: характеризує процес завершення формування індустріального суспільства в провідних державах Європи і США, науково-технічну революцію кінця XIX ст. та її наслідки, виникнення великих корпорацій і фінансово-промислових груп,

		кінця XIX ст. та її наслідки. Виникнення великих корпорацій і фінансово-промислових груп. Монополізація економіки. Нові класи і суспільні верстви. Соціалізм. Марксизм. Перший і Другий Інтернаціонали. Міграційні рухи. Утвердження демократії та громадянського рівноправ'я. Зростання ролі держави в суспільно-економічному житті. Криза Другої імперії у Франції. Франко-німецька війна 1870—1871 рр. та її наслідки. Паризька комуна. Становлення Третьої Республіки. Політичні кризи 80—90-х років. Формування Французької колоніальної імперії. Німеччина в 1871—1900 рр. Конституція 1871 р. Внутрішня і зовнішня політика Отто фон Бісмарка. Німецька соціал-демократія. Перехід Німеччини до світової політики. Велика Британія в останній третині XIX ст. Втрата Англією промислового лідерства. Внутрішнє становище. Ірландське питання. Криза класичного лібералізму. Тред-юніони. США в 1877—1900-х рр. Економічне піднесення країни, зростання впливу великих корпорацій. Політичне життя, становлення антимонопольного законодавства. Расова політика, юридичне оформлення сегрегації на Півдні. Робітничий рух. Модернізація Російської імперії. Скасування кріпосного права. Зовнішня і колоніальна політика Російської імперії. Реформи Олександра II та їх наслідки. Росія в пореформений період. Особливості економічного розвитку. Формування нової соціальної структури. Внутрішнє становище в країні. Народництво. Робітничий рух і формування соціал-демократії. Доба Мейдзі в Японії. Крах політики самоізоляції. Реформування економічного та суспільно-політичного життя. Економічне зростання країни.	монополізацію економіки, нові класи й суспільні верстви, міграційні рухи, ствердження демократії та громадянського рівноправ'я, зростання ролі держави в суспільному й економічному житті; <i>висвітлює</i> основні напрями соціально-економічного і політичного розвитку провідних держав світу в останній третині XIX ст., головні події життя, проблеми внутрішньої та зовнішньої політики; <i>пояснює</i> причини посилення нерівномірності економічного і політичного розвитку європейських країн і США та наслідки цього явища; <i>аналізує</i> причини, хід та наслідки модернізації Росії і Японії, реформи 60—70-х років XIX ст. в Російській імперії та реформи Мейдзі в Японії; <i>показує на карті</i> країни світу в останній третині XIX ст., основні індустріальні центри Європи і США, хід франко-німецької війни; <i>дає характеристику</i> визначним особистостям цього періоду: Тьєру, Клемансо, Гладстону, Дізраелі, Олександрю II; <i>тлумачить, співвідносить і застосовує</i> поняття і терміни: «індустріальне суспільство», «науково-технічна революція», «корпорація», «монополія», «капіталізм», «інвестиції», «міграція», «демократія», «світова політика», «тред-юніон», «двопартійна система», «антимонопольне законодавство», «расова політика», «сегрегація», «міжнародний робітничий рух», «Комінтерн», «суфражизм», «модернізація», «реформа», «народництво», «тероризм», «соціал-демократія», «доба Мейдзі».
	1	Узагальнення	
	1	Резервний час	
	4	Тема 5. ЗАВЕРШЕННЯ ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ КОЛОНІАЛЬНИХ ІМПЕРІЙ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XIX ст. Завершення територіального поділу світу. Колоніальна політика на Сході й в Африці. Суперечливість наслідків	Учень/учениця: <i>Характеризує</i> завершення територіального поділу світу, колоніальний гніт у країнах Сходу й Африки, експлуатацію сировинних і людських ресурсів, особливості британського, французького і німецького колоніалізму, геополітику, суперечливі наслідки колоніального панування, зворотний вплив колоніальних володінь на

		колоніального панування. Зворотний вплив колоній на метрополії. Британське володарювання в Індії. Політика кастового й релігійного розбрату. Повстання сипаїв. Міф про тягар білої людини. Китай у другій половині XIX ст. Тайпінське повстання. Економічне проникнення в країну західних держав. Народи Африки під владою європейських колонізаторів. Міжнародні відносини в 1871—1900 рр. Геополітичні наслідки франко-німецької війни. Союз трьох імператорів. Загострення англо-німецького колоніального суперництва. Утворення нових незалежних держав на Балканах. Утворення Троїстого союзу і загострення російсько-німецьких відносин. Оформлення англо-франко-російського альянсу. США в міжнародних відносинах. Панамериканізм. Зовнішня та колоніальна політика Японії.	розвиток і долю метрополій; <i>висвітлює</i> наслідки британського володарювання в Індії; політику кастового і релігійного розбрату в Індії, повстання сипаїв, становище Китаю в другій половині XIX ст., перебіг тайпінського повстання, економічне проникнення західних держав, становище народів Африки під владою європейських колонізаторів; <i>аналізує</i> міжнародні відносини в 1871—1900 рр., політичні наслідки франко-німецької війни, Союзу трьох імператорів, утворення Троїстого союзу, оформлення франко-російського альянсу, роль США в міжнародних відносинах, суть панамериканізму; <i>показує на карті</i> колоніальний поділ світу наприкінці XIX ст., колонії та напівколонії, утворення Троїстого союзу, перші війни за перерозподіл колоній, сферу діяльності міжнародних організацій; <i>тлумачить, співвідносить і застосовує</i> поняття і терміни: «територіальний поділ світу», «тайпіни», «сипаї», «Союз трьох імператорів», «Троїстий союз», «панамериканізм».
	4	Тема 6. КУЛЬТУРА НАРОДІВ СВІТУ НАПРИКІНЦІ XVIII — У XIX ст. Духовне життя народів Європи і Америки у XVIII — наприкінці XIX ст. Розвиток науки і техніки. Література і мистецтво. Культура народів Азії і Африки. Повсякденне життя людей. Дозвілля. Наслідки урбанізації. Аристократія, буржуазія і пролетаріат. Родинні стосунки. Фемінізм. Освіта. Релігія і мораль.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> духовне життя країн Європи й Америки у XVIII — наприкінці XIX ст., розвиток науки і техніки, суспільні науки, розвиток філософської, економічної, соціальної й політичної думки, літературу і мистецтво, культуру народів Азії й Африки; <i>описує</i> повсякденне життя людей, наслідки урбанізації, житло і повсякденний побут різних прошарків населення, родинні стосунки, релігію і мораль, дозвілля; <i>тлумачить, співвідносить і застосовує</i> поняття і терміни: «культура», «духовне життя», «урбанізація», «фемінізм».
	1	Узагальнення	
	1	Підсумкове узагальнення	
	1	Резервний час	

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Пропонована програма з історії для 5—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 11-річної; старша школа (безпрофільна) у структурі 11-річної) складена, виходячи з цілей, вимог і змісту навчання історії у школі, закладених у Державному стандарті освіти (освітня галузь “Суспільствознавство”). Представлено курси історії України і всесвітньої історії з давніх часів до сьогодення, які складають *хронологічно послідовну лінійну систему* шкільної історичної освіти.

Зміст навчального історичного матеріалу побудований на основі синтезу культурологічного, цивілізаційного та соціоантропоцентричного підходів у контексті всесвітньої та європейської історії. Людина розглядається як суб’єкт і творець історичного процесу. Методологія відбору змісту програмного матеріалу базується на системі таких загальнолюдських і громадянських цінностей українського суспільства, як гуманізм, Батьківщина, самовизначення, права і свободи людини, держава, громадянин, людина, сім’я тощо.

Вітчизняну і всесвітню історію представлено у вигляді *двох курсів*, що є важливим для цілісного уявлення про кожен із них. Разом з тим, процеси, події та явища вітчизняної історії висвітлюються у *контексті* загальноєвропейської та світової історії. Такий підхід учитель може за даною програмою реалізувати шляхом синхроністичного вивчення та узгодження матеріалу відповідних курсів української та всесвітньої історії, виходячи із можливостей міжкурсових зв’язків. При плануванні навчального процесу педагог може сам визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність розгляду окремих тем і сюжетів, місце включення регіонального та локального матеріалу. Інколи доцільним є поєднане вивчення тем із курсів української та всесвітньої історії. Це стосується, наприклад, історії міжнародних відносин і зовнішньої політики у XX ст., історії Першої та Другої світових війн, окремих питань історії культури тощо.

Зміст курсів *інтегрує соціальну, економічну, політичну й духовну історію* та висвітлює тісний взаємозв’язок всіх сфер людського буття. В межах даного підходу особлива увага приділяється питанням духовності, повсякденного життя, психології суспільства, взаємовідносинам, взаємовпливу та діалогу культур різних народів. Це дозволяє разом з формуванням конкретних знань та загальноісторичних уявлень учнів створювати умови для розвитку їхніх моральних та естетичних цінностей. Вперше більшу увагу приділено регіональній та місцевій історії (історії краю), що дає можливість виховувати патріотичні та державницькі почуття та якості школярів, посилює інтерес до історичної інформації. В темах “історія краю” передбачений насамперед розгляд історичного матеріалу місцевості, де розташована школа: міста, селища, села, району. Зміст відповідних тем передбачає як вивчення конкретних подій, явищ, історичних постатей краю, так і порівняння їх із подіями та явищами, що відбувались на території країни в цілому. Такі теми потребують широкого залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності, зокрема з елементами досліджень.

Програмою передбачено максимальну мінімізацію знань учнів, що відкриває можливості значної активізації пізнавальної діяльності школярів та усуває їх перевантаження.

З психолого-дидактичної точки зору, програму побудовано на поєднанні особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання.

Це вимагає від учителя значної психологізації навчально-виховного процесу, умінь розбудувати його з урахуванням даних постійної діагностики рівня розвитку та навчальних досягнень учнів, стимулювання, мотивування їхньої пізнавальної діяльності, забезпечення високого рівня їхньої активності й самостійності.

Об’єднані у клас учні створюють неповторну комбінацію потреб, інтересів та пізнавальних можливостей, яка виключає шаблонний підхід у навчанні. Один і той же зміст не може бути однаково опрацьованим у різних класах, тому в побудові уроків, виборі структурних форм учитель керується насамперед методичною доцільністю та конкретними умовами навчання. Прикметами сучасного навчального заняття є відсутність стандартних ознак у його структурі та методиці, розмивання меж між його елементами.

Сьогодні учні все частіше виявляють свою компетентність не тільки під час опитування або закріплення засвоєного, а безпосередньо у процесі аналітичної роботи над новим матеріалом, що вимагає широкого впровадження у шкільну практику різних моделей активного навчання від проблемного викладу навчального матеріалу вчителем і розв’язання проблемних завдань до самостійної пошуково-дослідницької роботи учнів. Критерієм оцінки навчальної діяльності учнів є сьогодні не стільки обсяг матеріалу, що залишився в пам’яті, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати, активно використовувати в нестандартній (позанавчальній) ситуації, вміння

самостійно здобувати знання, вести пошуково-дослідницьку роботу. У зв'язку з цим зростає значення самостійної роботи учнів як на уроках, так і в процесі виконання домашнього завдання.

Пропонована програма розрахована саме на такі особливості навчання. Вона дає можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації навчання учнів. Успішним є те навчання, яке створює атмосферу зацікавленості, небайдужості до матеріалу, що розглядається, спільного розв'язання навчальної проблеми.

Основними компонентами програми є: зміст історичного навчального матеріалу, перелік державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, на який учитель орієнтується під час вивчення конкретних тем окремих курсів.

До кожної теми надано орієнтовний узагальнений перелік інформаційних питань змісту, які обов'язково мають бути відбиті у підручниках або інших посібниках, що повідомляють учням зміст навчального історичного матеріалу. Вони засвоюються учнями у вигляді знань історичних фактів і понять різного ступеня узагальненості та складності.

Інформаційні питання не розподілені за окремими уроками, що дозволяє учителю самому визначати назву теми уроку, кількість, обсяг і перелік питань, що вивчатимуться на тому чи іншому уроці в залежності від особливостей учнів класу та його індивідуального підходу до викладання.

Пропоновані інформаційні питання є мінімумом знань, які підлягають обов'язковому засвоєнню учнями на різних рівнях навчальних досягнень у відповідності до індивідуального розвитку пізнавальних можливостей того чи іншого учня. Повне опрацювання знань у певній системі, їх усвідомлення і застосування забезпечуються у даній програмі не тільки запам'ятовуванням, а й опрацюванням їх за завданнями, що передбачені наступним компонентом програми "Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів".

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів представлені у програмі у вигляді переліку умінь і навичок, яких мають набути учні під час вивчення тієї чи іншої теми.

Підходи до підвищення загальноосвітнього рівня підготовки учнів та тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів пов'язані з поступовим ускладненням та поглибленням основних історико-предметних (хронологічних, просторових, інформаційних, мовленнєвих, логічних та аксіологічних) умінь, навичок учнів різних класів у відповідності до їх вікових та пізнавальних можливостей (див. таблицю на с. 140). У таблиці представлено рівні сформованості умінь і навичок учнів у кожному класі, якими вони опановують під час вивчення відповідних курсів.

Систематичне та послідовне формування перелічених знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій забезпечує розвиток в учнів відповідних загальнопредметних компетентностей з історії, які є основою для набуття учнями ключових компетентностей.

Програму складено у відповідності до такого розподілу навчального часу.

**Послідовність вивчення курсів
української та всесвітньої історії по класах**

Клас	Курси	Кількість годин
5	Історія України (Вступ до історії)	35
6	Історія України. Всесвітня історія (Історія стародавнього світу) Інтегрований курс	70

7	Історія України	35
	Всесвітня історія	35
8	Історія України	52
	Всесвітня історія	35
9	Історія України	52
	Всесвітня історія	35
10	Історія України	35
	Всесвітня історія	35
11	Історія України	52
	Всесвітня історія	35

Навчальний матеріал кожного курсу у програмі розподілений на теми, для кожної з яких визначені орієнтовні часові межі. Кожну тему завершує урок тематичного оцінювання, на який виділено окрему годину. У програмі передбачено вступні уроки до кожного курсу інтегрованого змісту, які сприяють формуванню в учнів цілісних історичних уявлень, встановленню наступності у вивченні української та всесвітньої історії, кращій організації пізнавальної діяльності учнів. На таких уроках учні мають познайомитись зі структурою та методичним апаратом відповідного підручника та іншими видами джерел інформації з курсу (текстами, фрагментами історичної літератури, письмовими та речовими історичними джерелами, ілюстраціями, фондами та експонатами музеїв, історичними пам'ятками).

Наприкінці кожного курсу передбачено години резервного часу, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Сучасні підходи до оцінювання, пов'язані з потребами особистісно орієнтованого характеру навчання та реального розвитку учня потребують від учителя насамперед чіткого формулювання завдань оцінювання. Такими завданнями вважаються:

- визначити рівень навчальних досягнень учнів;
- визначити найкращих за результатами учнів;
- стимулювати мотивацію учнів до навчання і отримання знань;
- визначити рівень здібностей учнів;
- визначити, чи є необхідність в додатковому навчанні або перенавчанні;
- поставити оцінки (в балах).

Методика перевірки знань, умінь та навичок має відповідати меті та методиці викладання курсу. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка умінь і навичок вимагає набагато більше часу, а оцінити виховний ефект програми безпосередньо на уроці, взагалі, навряд чи можливо. Цінності, особисте ставлення проявлятимуться в реальному житті; завдання ж учителя — надати учням можливість проявляти і захищати власну думку в будь-яких “навчальних ситуаціях” у класі та поза школою.

Оцінювання результатів навчання учнів історії за пропонованою програмою передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Таке оцінювання можна провести, пропонуючи учням на уроках тематичного оцінювання усні запитання, письмові завдання, насамперед тестові. Завдання з вибором однієї відповіді з декількох дозволять перевірити такі знання і уміння учнів:

- знання дат, хронологічних меж, періодів найбільш важливих історичних подій і процесів;
- знання фактів — місця, обставин, учасників, результатів подій;
- співвіднесення одиничних фактів і типових загальних явищ;
- визначення характерних суттєвих рис історичних явищ і подій;
- групування (класифікація) фактів за вказаною ознакою;
- знання історичних понять термінів, їх визначень;

- розкриття причинно-наслідкових зв'язків між подіями.

Однак для перевірки таких елементів підготовки учнів з історії, як опрацювання (аналіз, застосування, оцінка) історичних джерел і документів, порівняння, співставлення, обґрунтування власного ставлення учня, його позиції, оцінки щодо історичної події, явища, діяча, тести виступають лише як частина прийомів контролю. Для підсумкової атестації учнів потрібно використовувати також такі форми контролю, як розгорнуті усні та письмові відповіді, есе, твори, дослідження, проекти тощо.

Досягнення передбачених даною програмою навчальних результатів можливе тільки за умов поєднання активних та інтерактивних форм, методів і технологій організації пізнавальної діяльності учнів на уроках як вітчизняної, так і всесвітньої історії. Певне розвантаження програм окремих курсів дозволяє учителю звернути увагу на розвиток пізнавальних можливостей учнів, їхніх особистісних рис та характеристик, основних компетентностей.

Впровадження програми має ґрунтуватися на новій педагогічній етиці, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра), зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально структуровані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація на розвиток творчості, творчої активності, творчого мислення, здібності до адекватної діяльності в нових умовах.

Програма складена таким чином, щоб максимально спростити роботу вчителя під час підготовки до навчальних занять.

Орієнтуючись на визначені в програмі вимоги до навчальних досягнень учнів та порівнюючи їх із пізнавальними здібностями школярів, учителі мають змогу у стислий термін:

- конкретизувати освітні та розвивальні цілі у планах-конспектах окремих навчальних занять, чітко сформулювавши їх як очікувані результати навчання;
- визначити основні методи і прийоми діяльності учнів під час навчання;
- створити систему оцінювання і моніторингу навчальних досягнень учнів від комплексу завдань, спрямованих на визначення рівня знань і сформованості певних умінь під час безпосереднього вивчення учнем навчального матеріалу, до завдань тематичної та підсумкової атестації;
- коригувати навчальний процес згідно з визначеними тенденціями;
- вибрати найбільш придатні для досягнення очікуваних результатів навчальні посібники та засоби навчання.

Користуючись програмою, учні ознайомлюються з визначеними вимогами до навчальних досягнень, що дозволяє їм:

- зробити процес навчання більш мотивованим і цілеспрямованим;
- організувати самоконтроль за особистим просуванням у навчанні;
- залучати додаткові внутрішні резерви і допоміжні методичні засоби для покращення результатів навчальної діяльності;
- активізувати пізнавальну діяльність.

Спираючись на програмні вимоги, батьки учнів отримують можливість:

- визначити відповідність рівня навчальних досягнень своїх дітей загальним вимогам програми;
- створити умови для покращення результатів навчання дітей;
- вибрати відповідну до індивідуальних особливостей дитини систему викладання;
- отримати індивідуальні рекомендації щодо покращення результатів навчальної діяльності дитини та визначення індивідуальної траєкторії її навчання.

Програма зорієнтована на кінцевий результат навчання і дозволяє адміністрації школи:

- створити більш об'єктивну систему моніторингу як діяльності вчителя, так і просування учнів у навчанні;
- впливати на результати навчальної діяльності через закладені у програмі важелі, виходячи із внутрішніх резервів;
- консолідувати навчально-виховні зусилля батьків, учнів, школи, конкретного вчителя у створенні оптимальних умов для розкриття здібностей та

інтелектуального зростання особистості учня.

Програма дозволяє широко залучити до навчання історії психологічну науку та за допомогою шкільного психолога:

- розробити для учнів, їх батьків та вчителів рекомендації з розвитку пізнавальних можливостей учнів і покращення на їх основі результатів навчальної діяльності;
- допомогти вчителю у здійсненні моніторингу власної діяльності.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з історії

Під час оцінювання навчальних досягнень з історії враховується:

- рівень оволодіння історичними знаннями; знання хронологічних меж періодів, найважливіших історичних подій і процесів; визначення характерних суттєвих рис історичних явищ і подій;
- рівень умінь групування (класифікації) фактів за вказаною ознакою, розкриття причинно-наслідкових зв'язків між подіями;
- рівень оволодіння практичними вміннями та навичками роботи з історичними джерелами; обґрунтування власного ставлення учня щодо історичної події, явища, діяча.

Всі види оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюються за критеріями, наведеними в таблиці.

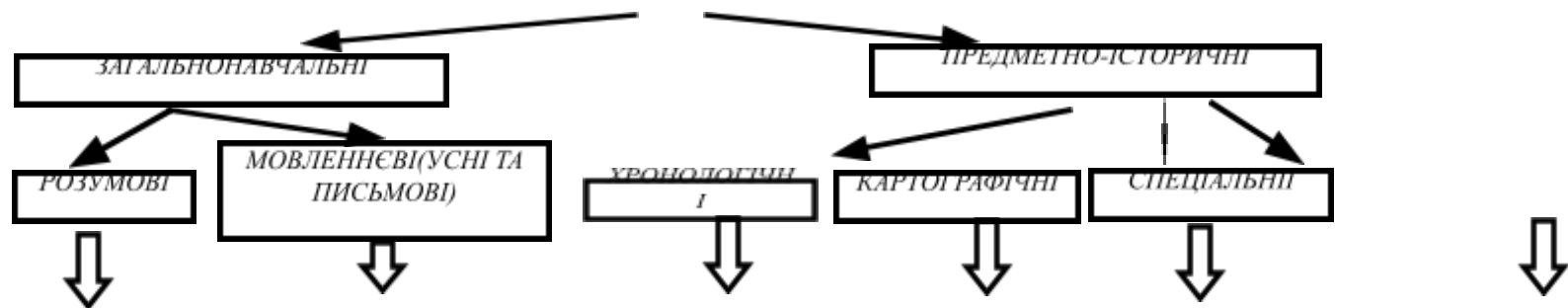
Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень може назвати одну-дві події, дати, історичні постаті чи історико-географічні об'єкти.
	2	Учень називає декілька подій, дат, історичних постатей або історико-географічних об'єктів; вибирає правильний варіант відповіді на рівні «так - ні»; має загальне уявлення про лічбу часу в історії.
	3	Учень може двома-трьома простими реченнями розповісти про історичну подію чи постать; впізнати її за описом; співвіднести рік зі століттям, століття - з тисячоліттям ; має загальне уявлення про історичну карту.
II. Середній	4	Учень може репродуктивно відтворити невелику частину навчального матеріалу теми, пояснюючи історичні терміни, подані у тексті підручника, називаючи одну-дві основні дати; показуючи на карті історико-географічний об'єкт.
	5	Учень з допомогою вчителя може відтворити основний зміст навчальної теми, визначати окремі ознаки історичних понять, називати основні дати; показувати на історичній карті основні місця подій.
	6	Учень може самостійно відтворювати фактичний матеріал теми, давати стислу характеристику історичній постаті, встановлювати послідовність подій; користуватись за допомогою вчителя наочними та текстовими джерелами історичної інформації.
III. Достатній	7	Учень послідовно і логічно відтворює навчальний матеріал теми, виявляє розуміння історичної термінології, характеризує події (причини, наслідки, значення), виокремлює деякі ознаки явищ та процесів; «читає» історичні карти з допомогою їх легенди; використовує історичні документи як джерело знань.

	8	Учень володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, дає правильне визначення історичних понять, аналізує описані історичні факти, порівнює однорідні історичні явища, визначає причинно-наслідкові зв'язки між ними, встановлює синхронність подій у межах теми; дає словесний опис історичних об'єктів, використовуючи легенду карти.
	9	Учень вільно оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовуючи їх конкретними фактами; дає порівняльну характеристику історичних явищ, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; синхронізує події у межах курсу, аналізує зміст історичної карти.
	10	Учень використовує набуті знання для вирішення нової навчальної проблеми; виявляє розуміння історичних процесів; робить аргументовані висновки, спираючись на широку джерельну базу; рецензує відповіді учнів; співставляє і систематизує дані історичних карт; синхронізує події вітчизняної та всесвітньої історії.
	11	Учень володіє глибокими знаннями, може вільно та аргументовано висловлювати власні судження, аналізувати історичну інформацію, співвідносити історичні процеси з періодом на основі наукової періодизації історії.
	12	Учень у повному обсязі опанував програмовий матеріал, що дає йому змогу відповідно до вікових особливостей презентувати власну інтерпретацію історичних явищ.
	IV. Високий	

Застосування на практиці критеріїв навчальних досягнень учнів потребує обов'язкового врахування вікових особливостей учнів та особливостей навчальних курсів. Природно, що загальна характеристика рівнів навчальних досягнень учнів матиме неоднакове втілення для учнів 5—6 класів чи, наприклад, одинадцятикласника. Так, має ряд особливостей пропедевтичний курс “Вступ до історії. 5-й клас”. Без її урахування застосування критеріїв неминуче призведе до переобтяження учнів.

КЛАСИФІКАЦІЯ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ З ІСТОРІЇ

УМІННЯ І НАВИЧКИ

ОСНОВНА ШКОЛА

- аналізувати інформацію; - виділяти головні ідеї в тексті чи розповіді вчителя; - синтезувати засвоєну інформацію; - співставляти та порівнювати однотипні явища, інформацію з різних джерел; - оцінювати окремі факти, події; - формулювати нескладні висновки та узагальнення; - аналізувати та узагальнювати; - будувати доказ чи спростування; - давати визначення понять на основі вивченого матеріалу; - визначати головне та другорядне, об'єктивне та суб'єктивне;	- самостійно будувати відповідь, використовуючи різні джерела знань; - давати усний відгук на відповідь однокласника; - писати коротке оповідання про подію; - оцінювати власну відповідь; - складати оповідання (письмово або усно) по картині; - готувати повідомлення і доповіді та виступати перед однокласниками; - брати участь в дискусії, аргументувати власну позицію з посиланням на джерело; - давати усний відгук на повідомлення і доповіді інших учнів;	- визначати дати і хронологічні межі подій; - співвідносити рік зі століттям, століття з тисячоліттям; - співвідносити дати подій з певним періодом історії; - правильно користуватися лінією часу; - встановлювати послідовність та синхронність історичних подій; - складати хронологічні таблиці; - синхронізувати події історії України та всесвітньої історії; - складати синхроністичні таблиці;	- визначати географічне положення країни, рельєф місцевості; - показувати на карті місця історичних подій; - читати історичну карту, правильно використовуючи знання легенди карти; - виконувати завдання на контурній карті; - використовувати карту як джерело інформації при характеристиці історичних подій, явищ, процесів; - користуючись картою, визначати причини та наслідки історичних подій, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища;	- самостійно здобувати інформацію з тексту та позатекстових компонентів підручника з історії; - аналізувати нескладні та адаптовані джерела історичної інформації; - визначати, застосовувати історичні терміни та поняття, конкретизуючи поняття на прикладах чи визначаючи ознаки поняття на основі аналізу фактів; - розповідати про історичні події й явища та описувати їх; - давати історичну характеристику видатним діячам; - формулювати емоційно-ціннісну оцінку історичних подій і діяльності історичних осіб; - визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ та подій;
складати порівняльну та узагальнюючу характеристику явищ,	- складати різні типи планів; - користуватися словниками;	виділяти сутнісні ознаки історичного періоду чи етапу.	використовувати картографічну інформацію для	- висловлювати власну точку зору щодо історичної інформації й обґрунтовувати її; - відокремлювати

процесів; • складати нескладні таблиці та схеми і будувати відповідь на основі схеми чи таблиці.	• розповідати на основі плану.		пояснення розвитку міжнародних відносин, політичних інтересів тієї чи іншої країни.	упереджену інформацію від неупередженої.
---	--------------------------------	--	---	--

СТАРША ШКОЛА

- аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг інформації у певній системі; - оцінювати, порівнювати, пояснювати факти і явища дійсності на основі інформації, отриманої з різних джерел знань; - користуватися науковою термінологією; - застосовувати поняття як інструмент пізнання нового; - порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти та діяльність осіб, спираючись на набуті знання, власну систему цінностей; - проводити нескладні дослідження.	- писати есе з викладенням власної позиції; - висловлювати власну точку зору, формувати і захищати власну позицію під час усної і письмової дискусії; - брати участь в обговоренні історичних питань; - готувати реферати та виступати перед однокласниками; - давати розгорнуту рецензію на відповіді та виступи інших учнів; - складати тези, розгорнутий та опорний конспект і будувати відповідь на цій основі; - користуватися довідковою літературою та Інтернетом для самостійного пошуку інформації.	- розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу; - співставляти історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії; - використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.	- аналізувати інформацію карти як джерело знань про геополітичні інтереси країн у конкретно-історичний період; - аналізувати карту як джерело інформації про основні тенденції розвитку міжнародних відносин та місця в них України; - на основі карти пояснювати причинно-наслідкові та інші зв'язки між подіями і явищами; - характеризувати історичний процес та його регіональні особливості, спираючись на карту.	- визначати роль людського фактора в історії, давати багатогранну характеристику історичних особистостей, розкривати внутрішні мотиви їхніх дій, складати політичні та історичні портрети; - виявляти протиріччя в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі; - самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та історичні факти, явища, події; - критично аналізувати та оцінювати історичні джерела; - виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність; - оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських та національних цінностей.
---	--	---	---	---